

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Komparace politických systémů Athén a Sparty v klasickém období

Kristýna Žítková

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

Komparace politických systémů Athén a Sparty v klasickém období

Kristýna Žítková

Vedoucí práce:

Mgr. Lubomír Lupták, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

Děkuji vedoucímu práce za věnovaný čas a cenné rady, které mi pomohly ve zpracování daného tématu.

Obsah

1 Úvod	7
2 Teoretický úvod – diskuze kritérií komparace.....	10
2.1 Kritéria komparace	12
2.2 Kritici demokracie	15
2.3 Zastánci demokracie	16
3 Athény – geneze politického systému	18
3.1 Směřování k demokracii.....	19
3.2 Athény v klasickém období.....	22
3.3 Společenské uspořádání.....	23
3.3.1 Shrnutí sociálního rozdělení	25
3.4 Politické instituce v Athénách	26
3.5 Soudnictví.....	28
3.5.1 Ostrakismos	28
3.5.2 Soudy	29
3.6 Volby	30
3.7 Politická participace	30
3.8 Politická rovnost.....	31
4 Sparta – geneze politického systému	33
4.1 Sparta v klasickém období.....	33
4.2 Lykúrgovy reformy.....	34
4.3 Společenské uspořádání.....	35
4.3.1 Shrnutí sociálního rozdělení	38
4.4 Politické instituce	38
4.5 Politická participace	41
5 Komparace politických systémů	42
5.1 Komparace ústav.....	43

5.2	Komparace společenských tříd	43
5.3	Komparace politických institucí	44
5.4	Komparace soudnictví	46
5.5	Komparace politického postavení a politické participace	46
6	Závěr	47
7	Seznam literatury:	49
8	Resumé.....	52
8.1	Resumé (english).....	53

1 Úvod

Tato práce se zabývá tématem „Komparace politických systémů Athén a Sparty v klasickém období“. Antické Řecko je považováno za dobu vzniku moderní západní civilizace a toto období závažně ovlivnilo nejen politiku, filozofii, ale i vzdělávací systém, vědu či umění. Právě kvůli této rozmanitosti bylo toto téma zvoleno. Konkrétně se budeme zabývat fungováním demokracie a politickými institucemi, které její fungování zajišťovaly.

V práci se budeme zabývat politickým vývojem Athén a Sparty a zaměříme se na aktéry politického systému. Antika byla dobou nejvýznamnějších filozofů Platóna a Aristotela, kteří mimo jiné ovlivnili právě i politický vývoj antického Řecka. Není tedy možné se držet striktně pouze politiky a vynechat ostatní vlivy, jako je filozofie. Tuto práci budeme stavět na interpretaci známých a relevantních autorů a cílem bude tuto práci co nejlépe ukotvit v rámci disciplíny, která se tímto tématem zabývá.

Kolem roku 900 př. n. l. se řecké osady začaly formovat do větších, silnějších a hospodářsky soběstačných městských států (*polis*), z nichž nejvýznamnější byli a jsou i dnes Athény a Sparta. Vyvinul se v nich politický režim, který byl pojmenován demokracie. Tento systém byl ve své době unikátní a souvisel s tím, jak fungovala jednotlivá společenství obyvatel archaického Řecka v ekonomické, vojenské a kulturní oblasti. Polis - neboli městský stát považujeme za první velký politický vynález antického Řecka a právě v polis vznikla myšlenka demokracie. Každý městský stát chtěl být nezávislý a měl své vlastní instituce – politické, právní a náboženské.

V řeckém politickém zřízení docházelo s postupem času k nejrůznějším změnám. Nejstarší vládu rodové aristokracie – oligarchii vystřídala vláda nejbohatší vrstvy (*timokracie*) a v období nepokojů se ujala vláda jednoho (*tyranida*) a nakonec forma vlády, kde v čele stálo shromáždění občanů – demokracie.

Hlavním cílem této práce je zmapování podob fungování politické organizace starověkého Řecka prostřednictvím komparace jeho dvou nejvýraznějších politických systémů. V první části práce je tedy nutné si ujasnit kritéria, podle kterých budou oba systémy porovnány.

V první řadě nás budou zajímat obyvatelé obou městských států – kdo byl občan a mohl se zapojit do politického života a kdo z něj byl naprosto vyloučen. Dále se tedy musíme zaměřit na politické instituce, skrze které se mohli občané zapojit do politického života. Posledním kritériem byla zvolen míra participace občanů, což znamená, jakým způsobem se mohli občané uplatnit v politických institucích a zda měli možnost tímto způsobem vyjádřit svůj názor a ovlivnit chod politického života v polis.

Aby mohly být oba zmíněné systémy porovnány, musíme se jim věnovat jednotlivě a dostatečně podrobně, v druhé části práce se tedy budeme zabývat politickým systémem Athén jako „kolébky demokracie“. Soustředíme se přitom primárně na míru demokratické participace občanů a na to, kdo vlastně občanem byl a kdo ne. Zaměříme se na jednotlivé složky populace v Athénách, aby bylo možné oddělit občany jako aktéry politického systému od ostatních obyvatel, kteří neměli politická práva.

V další části práce představíme druhý významný městský stát, kterým je Sparta. Tato polis žila ve stálé vojenské pohotovosti a věnovala se přísné výchově dětí. Státní zřízení zde bylo odlišné od Athén, vládli pouze urození a plnoprávní představitelé nejmočnějších rodů. Podobně jako v předchozím případě, se soustředíme na míru demokratické participace občanů a na to, kdo byl považován za občana a kdo naopak ne.

V poslední kapitole této práce se pokusíme využít znalosti ze studia literatury a z předchozí části práce a tyto dva městské státy porovnat. Budeme sledovat ústavy obou polis, vládnoucí složky a v neposlední řadě se zaměříme na to, jak (a proč) se lišila míra demokratické participace obyvatelstva v obou polis.

Základem této práce je, jak již bylo zmíněno výše, zmapování obou politických systémů. Hlavním cílem je, ale vymezit rozdíly a najít společné znaky obou polis. V práci se také zaměříme na míru demokracie, její podobu a pokusíme se využít moderní diskuze o charakteru demokracie, plurality, svobody či spravedlnosti a k tomu nám pomůže dílo Roberta Alana Dahla.

V práci se zaměříme na zodpovězení těchto otázek: Do jaké míry mohli občané zasahovat do politických záležitostí polis? Kdo byl vlastně občan? Skrze jaké instituce mohli občané zasahovat do politických záležitostí? Do jaké míry byly polis demokratické?

2 Teoretický úvod – diskuze kritérií komparace

V první části práce nazvané teoretický úvod se zaměříme na uvedení do souvislostí – stanovíme kritéria komparace a zamyslíme se nad samotným pojmem demokracie.

Myšlenka o vzniku politického systému, ve kterém byli jeho členové navzájem uznáváni jako politicky rovnocenní, byli kolektivně svrchovaní a měli možnost ovládat všechny funkce a instituce, aby si mohli vládnout, se objevovala již od starověku, konkrétně od první poloviny pátého století před naším letopočtem v Řecku, zejména v Athénách. Tento unikátní koncept však na dlouhou dobu zmizel a demokracie nebyla v Evropě žádoucí po celá staletí. Problém byl, že Řekové omezovali demokracii pouze na městské státy, ale polis byla nakonec překonána národním státem, který měl mnohem větší měřítko. Tato změna vedla ke vzniku nových politických institucí a právě tyto instituce vytvořily politický systém, který dnes nazýváme demokracií (Dahl 1995: 7).

Stát založený na opravdu demokratických principech vzniká až v 18. století – především ve Skandinávii, Flandrech, Nizozemí, Británii a Švýcarsku. Zde vznikala místní shromáždění, která umožňovala mužům podílet se do určité míry na vládnutí (Dahl 2001: 25).

Podle Roberta Dahla¹ je nutné rozlišovat mezi realitou a ideálem. Demokracie je podle něj ideál, ke kterému se státy snaží pouze přiblížit. Podle Dahla existuje pět kritérií demokratického procesu a tato kritéria by tedy měla demokracii umožňovat:

1. Efektivní účast (participace)
2. Volební rovnost
3. Dosažení poučeného porozumění
4. Uplatnění kontroly nad nastolováním témat k projednání
5. Zapojení všech dospělých (Dahl 2001: 40).

¹ (17. 12. 1915 – 6. 2. 2014). Americký profesor politologie, který se zabýval komplikovaností demokracie a pracoval s pojmem polyarchie, který podle něj nahrazuje demokracii, která je pro něj nedosažitelným ideálem (Dahl: 2001).

V dnešní době je myšlenka demokracie všeobecně rozšířená. Velká část režimů se prezentuje jako demokratická a ty režimy, které se tak úplně neprezentují, tvrdí, že jejich nedemokratická vláda je pouze etapou na cestě k demokracii. Dnes se na demokratické ideály odvolávají i mnozí diktátoři. Význam demokracie se může zdát v dnešním světě poněkud zmatený a příčinou tohoto zmatku je to, že se demokracie vyvíjela několik tisíc let. Tak jak vidíme demokracii my, by ji ale jistě obyvatel Athén neviděl (Dahl 1995: 8).

Dahl spatřuje ve vývoji demokracie tři zásadní transformace. První část vývoje je spojována s antickým Řeckem, kde se rodily malé a homogenní městské státy. Toto období, které spadá do 5. století před naším letopočtem vidí Dahl jako klasickou demokracii a první zdroj demokratické teorie vůbec. Druhá transformace přicházela v 18. a 19. století, kdy vznikaly národní státy, a demokracie fungovala v zastupitelské formě. V tomto období se začínala rozvíjet teorie politické rovnosti. Poslední, třetí část vývoje souvisela s tím, že ideální demokracie nefunguje a nahrazuje jí *polyarchie*² (Hloušek – Kopeček 2003: 19 – 22).

Podle Dahla má mít moderní demokracie několik kladných důsledků a v porovnání s jinou alternativou nejméně deset výhod:

1. Snažit se zabránit vzniku tyranie
2. Zajišťovat základní práva
3. Zajišťovat všeobecnou svobodu
4. Umožňovat lidem rozhodovat sami o sobě
5. Umožňovat mravní samostatnost
6. Umožňovat rozvoj člověka
7. Chránit základní osobní zájmy člověka
8. Zajišťovat politickou rovnost

² Polyarchie (mnohovláda) je empirická teorie demokracie a v Dahlově pojetí představuje moderní reálnou náhradu ideálu demokracie.

Moderní demokracie má ještě další dvě výhody:

9. Usilovat o mír
10. Usilovat o prosperitu (Dahl 2001: 46).

2.1 Kritéria komparace

Z některých Dahlových kritérií budeme vycházet v této práci. Prvním kritériem, které nás bude zajímat, je společenské uspořádání *polis* a s tím spojená efektivní účast (participace) – tedy kdo a jakým způsobem se mohl zapojit do politického dění. Podle Dahla musí mít všichni členové možnost projevit svůj názor a v antickém Řecku bylo toto kritérium značně omezené. Druhým kritériem budou politické instituce, které mají v demokratickém zřízení zajišťovat svobodu, politickou rovnost, chránit osobní zájmy člověka a možnost prosadit je. Bude nás zajímat, jakým způsobem tyto instituce fungovaly ve starověkém Řecku. Posledním kritériem je politická rovnost a občanská práva. Zde je nutné ověřit, jestli je možné hovořit o demokracii – i zde víme, že toto kritérium nebylo nejen ve starověkém Řecku, ale i mnohem později uplatňováno. Přestože se tato kritéria mohou jevit v dnešní společnosti jako samozřejmá a právě skrze tato kritéria demokracii chápeme, v období vzniku demokracie tomu tak nebylo.

V antické filozofii mělo vše svůj řád. Řecko neznalo subjektivitu, osud člověka byl předem určený a tomuto osudu se nikdo neodvážil odporovat. Klasická definice člověka podle Aristotela zní – *Zóon Logon Echón*³ – člověk, který má (*logos*) – slovo, rozum. Ale přesto antika viděla člověka jako podřízeného něčemu většímu – osudu (Blecha 1998: 151).

Je nezbytně nutné si ujasnit, kdo byl ve starověkém Řecku vůbec občan. V Athénách musel splňovat dvě podmínky: otec musel být Athéňan a po vydání Periklova⁴ zákona v roce 451 př. n. l. musela být i matka Athéňanka. Druhou podmínkou byla plnoletost, které se dosahovalo v 18 letech. Jelikož vojenská služba trvala dva roky, občan se mohl zapojit do

³ Další teorie člověka podle Aristotela je *Zoon politikon* – tvor společenský. Podle Aristotela je pro člověka život ve společnosti přirozený.

⁴ Období vlády cca 500 př. n. l. – 429 př. n. l.

lidového sněmu až ve dvacátém roku života. Za výjimečných podmínek mohl občanství získat po hlasování i cizinec a naopak občanství mohl ztratit i spoluobčan, pokud byl zbaven cti (Flacelière 1981: 33). Cizinci na území Athén byli však většinou otroci a ti žádná práva samozřejmě neměli. Jediní cizinci, kteří disponovali nějakým právem, byli usedlí cizinci, nazýváni (*metoikové*) (Flacelière 1981: 40).

Nejnižší, ale nejpočetnější vrstvu ve Spartě tvořili (*heilóti*), potomci původních obyvatel, se kterými bylo zacházeno jako s otroky (Cartledge 2012: 18). Plnoprávní občané, kterým se říkalo Spartáané, tvořili úzkou skupinu. Mezi heilóty a Spartány stála skupina obyvatel (*perioikoi*), která byla tvořena svobodnými občany bez politických práv, většinou se věnovali obchodu a řemeslu a žili mimo Spartu (Cartledge 2012: 56). Velkým rozdílem bylo zdejší postavení žen, velká část spartských žen uměla číst a psát, měly nárok na vlastní majetek, a přestože jim nebylo oficiálně dovoleno hlasovat ve spartském shromáždění, svůj názor dovedly prosadit. Byly na rozdíl od Athéňanek osvobozeny od každodenní práce, kterou za ně vykonávali heilóti. Náplní spartských žen tak bylo pouze mateřství (Cartledge 2012: 24 – 25). Odlišné postavení spartských žen kritizoval i Aristoteles: „*Tak to bylo i u Lakónů a za jejich nadvlád v mnohých věcech rozhodovaly ženy. A jaký pak jest rozdíl v tom, vládnu-li ženy, anebo jsou-li ti, kteří vládnu, ovládáni ženami?*“ (Aristoteles 2009: 86).

Mezi politické instituce, kterým se budu věnovat, patří – athénské zasedání lidového sněmu (*ekklésia*), které bylo zdrojem zákonodárné, výkonné i soudní moci. Zde se mohl občan svobodně vyjádřit (Flacelière 1981: 32 – 33). Dalším orgánem byla „rada pěti set“ (*bulé*), ta se skládala dohromady z pěti set členů, kteří byli po 50 rozděleni do jednotlivých fýl (Flacelière 1981: 38). Byla také zavedena instituce střepinového soudu (*ostrakismos*), tato instituce měla zabránit opětovnému nastolení tyranidy. Neopomenu také Athénskou ústavu, jelikož zákony (*nomoi*) řídí život každého občana. V Athénách byla závislost na zákonech slabší než ve Spartě, kde byla velmi přísná (Flacelière 1981: 32).

Ve Spartě vládli králové, kteří mimo válečná tažení neměli zase až tak zásadní postavení. Mezi politické instituce ve Spartě, kterým se budu věnovat, patří (*gerúsia*), instituce tvořená 28 starci (*geronty*), která měla největší moc, mohla soudit i krále.

Gerúsii náležela moc (*probouleusi*), což znamenalo, že se zde projednávala všechna

témata, která se poté přednesla na spartském shromáždění zvaném (*apella*)⁵ (Cartledge 2012: 50 – 51). Dozorčí rada, kterou tvořili každoročně volení úředníci (*eforové*), měli tak velkou moc, že v některých případech jejich vůle převažovala nad mocí krále (Cartledge 2012: 53).

Je důležité vymezit hned na začátku, jakým způsobem se lišila demokracie ve starověkém Řecku od té dnešní. Níže se tedy pokusím vymezit zásadní rozdíly, které nám pomohou v dalším postupu. Kolem roku 500 př. n. l. můžeme poprvé hovořit o systému vlády, který umožňuje účast širší veřejnosti při rozhodování. Jak už víme, klasické Řecko nebylo stejné jako moderní státy, nemůžeme zde hovořit o národním státu, ale pouze o nezávislých městech. Což je první rozdíl oproti dnešním státům, kde žije celý národ většinou pod jednou vládou – USA, Francie. Termín (*demokratia*) se nejspíše objevil poprvé v Athénách a spojuje řecká slova lid (*démos*) a vláda (*kratos*). V Athénách pojem *démos* označoval všechny obyvatele, zatímco v jiných částech Řecka se toto označení používalo pro obyčejné, nebo chudé lidi (Dahl 2001: 16 – 17).

Zde vidíme další rozdíl mezi starověkou a dnešní demokracií, ve Starověkém Řecku se demokracie týkala pořád úzké skupiny lidí, zatímco demokracie jak jí známe dnes, se vyznačuje tím, že zahrnuje velký poměr společnosti. Dnes také rozlišujeme přímou a nepřímou demokracii. Poprvé o tomto rozlišení mluvil až James Madison v roce 1787, který rozlišoval opravdovou demokracii, kdy malé společenství občanů vykonávalo vládu osobně a republiku, kde fungoval systém zastupování (Dahl 2001: 21).

Když mluvíme o demokracii, automaticky nám vyvstane na mysli svoboda. Ale musíme si uvědomit, že svobodných občanů nebyla ani polovina z celkového počtu obyvatel. Otroků byl také obrovský počet. Ale pojem svobodný občan v Athénách a ve starověkém Řecku vůbec neznamenal, že zároveň disponuje politickými právy. Občanů, kteří byli svobodní a zároveň se mohli účastnit vlády ve městě, bylo nepatrné množství. Řekové pohrdali fyzickou prací, kterou považovali za podřadnou a měli ji vykonávat pouze otroci. Ve Spartě byla dokonce práce pro svobodné a plnoprávné Spartány zakázaná. Tehdejší demokracie měla tedy mnoho předsudků vůči manuální práci a přiznávala občanská a politická práva jen malé části obyvatel. S dnešní demokracií ji tedy není možné příliš

⁵ V některých titulech se místo názvu *apella* objevuje název *démos*.

srovnávat. Někjaké principy a základy demokracie zde najdeme, ale tehdy spíš mluvíme o směřování k demokracii a můžeme najít společné prvky s aristokracií (Flacelière 1981: 49). Athénská demokracie znala pouze demokracii přímou, ta je ovšem možná jen u omezeného počtu občanů. U velkého počtu občanů možná není a přechází do zastupitelského systému.

2.2 Kritici demokracie

Demokracie ve starověkém Řecku měla však mnoho kritiků. Tito kritici se dělí do tří skupin – do první skupiny patří například Platón, který tvrdí, že demokracie může být možná, ale je nežádoucí.

V druhé skupině můžeme zmínit moderního teoretika Roberta Michelse⁶, který jako zásadní odpůrce demokracie obecně říkal, že je vlastně nemožná. Třetí skupina je demokracii nakloněna, nechce ji zničit, ale je k ní kritická (Dahl 1995: 9). Velkými kritiky demokracie jsou také zastánci anarchismu. Filozofická teorie anarchismu je však málo kompaktním konceptem. Většina anarchistů si představuje společnost složenou z čistě dobrovolných sdružení – zjednodušeně společnost bez státu. Anarchisté zastávají názor, že státy používají nátlak a proto jsou špatné, chtějí státy minimalizovat. Tento koncept je často odmítán jako absurdní, ale poukazuje na velký problém demokratické myšlenky. Obhájci demokracie vždy aplikují demokracii na stát, což ale znamená demokracii v donucování a nátlaku, jelikož stát vždy stojí nad jednotlivcem (Dahl 1995: 37 - 38).

Zřejmě nejvýznamnějšími kritiky demokracie byli Platón a Aristoteles. Podle Platóna je demokracie druhou nejhorší formou vlády, jelikož vzniká rozkladem oligarchie (menšiny bohatých). „*Demokracie tedy, myslím, vzniká, kdykoli chudí zvítězí a z přívrženců druhé strany jedny pobijí, jiné vyženou z obce, zbylým pak dají rovné právo v občanském životě i v úřadech a úřady jsou v ní obsazovány většinou losem*“ (Platón 2005: 320). Jádrem Platónovy kritiky je v tom, že demokracie podle něj není schopna respektovat přirozenou nadřazenost některých jedinců a je v podstatě jisté, že se přemění v tyranii. Tvrdil, že hlavní princip demokracie – svoboda - přivodí její pád. Platón ostře kritizoval rozvolnění autority ve společnosti (Skovajsa In Cabada – Kubát 2002: kap. 12. s. 309 – 310).

⁶ (1876 – 1936) Německý sociolog, který je známý svým konceptem o železném zákonu oligarchie, který tvrdí, že v každé politické organizaci nakonec převládne vláda bohatých (encyklopaedia britannica).

„Jistě tedy především jsou svobodní a obec jest hned plna svobody a volnosti slova a každý si v ní smí dělati, cokoli chce? Kdekoli jest taková volnost, patrně, že si každý zařídí svůj život tím způsobem, který se každému líbí“ (Platón 2005: 320).

Platón preferoval vládu poručníků jako alternativu k demokracii. Tento koncept je postavený na tom, že by měla být vláda svěřena do rukou menšiny osob, kteří jsou schopni vládnout pomocí svých znalostí a ctností. Obyčejní lidé nejsou schopni si vládnout sami (Dahl 1995: 51). Tato malá skupina lidí se nazývá „strážci“ a členství v ní nezajišťuje ani majetek ani moc. Nejdůležitějším kritériem je ctnost a zdatnost, proto jsou hranice skupiny otevřeny (Novotný In Platon 2005: 11).

I Aristoteles považoval demokracii za špatnou formu vlády. Pro Aristotela je nejlepším řešením vláda mnohých (*politeiá*). Ale nemyslel tím vládu chudých – tak označoval demokracii. Aristoteles i Platón měli podobné názory v tom, že nejdůležitějším rysem demokracie je svoboda (Skovajsa In Cabada – Kubát 2002: kap. 12 s. 310 – 311). Tuto svobodu definoval Aristoteles tak, že střídavě poslouchali a vládli všichni a každý si žil, jak se mu zachtělo (Aristoteles 2009: 211). Hlavní problém tedy viděl v tom, že všichni měli mít rovná práva a proto ve většině demokracií měli (a mají) převahu nemajetní občané nad majetnými. A to z prostého důvodu - je jich většina a většina rozhoduje (Aristoteles 2009: 211).

2.3 Zastánci demokracie

Po zániku antické demokracie ve 4. stol. př. n. l. až do 18. století n. l. přestala demokracie reálně fungovat (Skovajsa In Cabada – Kubát 2002: kap. 12 s. 314). Novověcí myslitelé a filozofové jako například Thomas More, Machiavelli a Jean Jacques Rousseau obdivovali zejména Spartu a její velkou politickou stabilitu a řád. Sparta výrazně inspirovala Thomase Morea při tvorbě jeho díla *Utopie* (Cartledge 2012: 14). Spojovacím můstkem pro antickou a moderní demokracii je republika.

Jedním ze zakladatelů myšlenky moderní demokracie je i Jean Jacques Rousseau, jehož stěžejním konceptem je podíl všech občanů na vládě, což může fungovat pouze tehdy, pokud se vztahy ve státě, které jsou založené na násilí, změny na svobodné. Mluvíme zde tedy o

přímé demokracii založené na moci lidu (Valeš 2007: 199). Rousseau tvrdil, že si jsou lidé schopni vládnout sami, jelikož mají společné zájmy, spojuje je obecná vůle. Jednotlivci uzavřou společenskou smlouvu a můžou si zvolit své zástupce (kteří ale plní pouze roli zprostředkovatelů), ale suverenita a moc zůstává v rukou lidu, což je podmínkou (Valeš 2007: 199 – 200), (Rousseau 2002: 34 – 36).

3 Athény – geneze politického systému

Podle pověsti vznikly Athény tak, že Théseus sjednotil všechny attické obce, a tak se stali všichni obyvatelé Attiky Athéňany. Město vzniklo tedy spojením několika vesnic bez předem jasně daného plánu, a proto je o Athénách psáno vždy v množném čísle (Flacelière 1981: 12). Athény vznikly v 8. století před naším letopočtem a bylo to zprvu království. Tato královská moc byla později převedena do rukou aristokracie (Valeš 2007: 40 – 42). Théseus podle všeho také rozdělil obyvatele na tři sociální skupiny: rolníky (*geómoroi*), řemeslníky (*démiúrgoi*) a potomky urozených otců (*eupatridai*) (Oliva 2003: 82). V 7. století př. n. l. byly rozhodující úřady výhradně v moci eupatridů a král (*basileus*) přišel o moc. Nejvyšší výkonnou radou se stali (*archonti*), kteří byli vybíráni podle bohatství a urozenosti. *Archonti*, kterým skončilo funkční období, se stávali členy rady (*areopag*) (Oliva 2003: 82 – 83).

Vývoj athénské demokracie zajímal i filozofy jako je Sokrates, Platon, nebo Aristoteles, pro něž byly Athény buď velkou inspirací, nebo je kritizovali a brali je jako odstrašující příklad (Valeš 2007: 41).

Než vznikla v Řecku demokracie, existovala zde významná instituce spojená s aristokracií, která se nazývala v singuláru (*gens*), v plurálu (*genos*). Volně přeloženo jako rod a pomocí ní si athénští eupatridové drželi své výsady (Coulanges 1998: 99). Vůdce nesl titul archonta a *gens* měla svá shromáždění, kde schvalovala nařízení, které obec poté respektovala. Členové nebrali *gens* jako společenství rodin, ale jako rodinu samotnou. Po vzniku lidového shromáždění a převahy lidu, byla tato instituce potlačena (Coulanges 1998: 102, 106).

3.1 Směřování k demokracii

Politická moc v Athénách byla spojena s postavením v zemědělství. Jelikož většina půdy byla v rukou eupatridů, mnoho obyvatel se dostalo do jejich područí a pokud jim nezvládli odvádět část úrody, dostali se do dluhů. Rolníci museli ručit svou vlastní osobou a mnoho jich tak bylo prodáno do otroctví (Oliva 2003: 83 – 85).

První zásadní zlom je spojený s postavou Drakóna, který v roce 624 př. n. l. sepsal athénské zákony, které doposud znali pouze příslušníci aristokracie a nyní je mohl znát kdokoli a odvolat se tak na ně v případě potřeby. Jelikož byl Drakón první, kdo kdy zaznamenal právo, bylo jeho dílo velmi zásadní. Pro pozdější generace byl známý jako velmi tvrdý zákonodárce, protože často využíval velmi tvrdé tresty, zejména i trest smrti (Bleicken 2002: 24). Drakón se zabýval trestnými činy, které skončily smrtí. Zabití rozlišil na úmyslný a neúmyslný čin (Oliva 2003: 88).

Jelikož se spory netýkaly pouze eupatridů, ale napětí panovalo i mezi aristokracií a chudšími lidmi, stal se na počátku 6. století př. n. l. archontem Solón (Oliva 2003: 89). Solónovy reformy představovaly novou etapu ve vývoji Athén a znamenaly první kroky k demokracii. Solón se stal roku 594 př. n. l. archontem, měl roli smírčího soudce s neomezenou mocí a jeho úkolem bylo zabránit nadcházející vnitřní společenské krizi. Krize spočívala v tom, že mnozí rolníci se stali závislými na aristokratech, nebo ztratili své pozemky, stalo se tak, že mnoho z nich se ocitlo v dlužním otroctví, nebo museli rovnou uprchnout pryč z Attiky (Bleicken 2002: 24 – 25).

Cílem Solónových reforem bylo rozptýlit krizi a snížit napětí, které panovalo mezi oběma skupinami. Prvním činem bylo osvobodit lid hned a i do budoucna, Solón tak zakázal, aby lidé ručili vlastním tělem za půjčky a zrušil jak soukromé tak veřejné dluhy (Aristoteles 2004: 27, 6). Tento čin se nazýval „setřesení břemene“ (*seisachtheia*) (Plútarchos 2006: 138). Lidé tak opět disponovali svojí osobou a tisíce uprchlíků se mohlo vrátit zpět (Bleicken 2002: 25). Tím, že se mnoho lidí mohlo vrátit zpět do Athén, byl položen základ k větší rovnoprávnosti mezi občany a posílilo to jejich osobní svobodu (Hloušek – Kopeček 2003: 30). Solón sklídl překvapivě za tuto reformu i kritiku, jelikož rozhořčil aristokraty zrušením

dluhů a chudým se nelíbilo, že neprovedl nové rozdělení půdy (Plútarchos 2006: 139).

Solón tedy zavedl ústavu a vydal zákony, které se již neřídily těmi Drakontovými, vyjma zákonů týkající se vraždy (Aristoteles 2004: 27). Solónova nejzásadnější reforma se týkala spojení majetku s politickými právy, rozdělil občany podle výše majetku do čtyř majetkových tříd – vlastníci (*pentakosiomedimnoi*), jezdci (*hippias*), pěšáci (*zeugítai*)

a dělníci (*thétes*). Třída pentakosiomedimnů, jezdců a zeugítů spravovala významné úřady, jako je 9 archontů, pokladníci, (*póléti*), sbor jedenácti a (*kolakréti*). Úřady byly přiděleny podle výše majetku, třída pentakosiomedimnů musela sklízet ze své půdy pět set měřic suchých, nebo tekutých plodin, jezdci museli sklízet tři sta měřic a zeugítai sklízeli dvě stě měřic. Třídě thétů Solón umožnil pouze účast na sněmu a na soudech, nemohli zastávat žádný úřad (Aristoteles 2004: 28). Tato reforma se úzce přiblížila Aristotelově *politee*, protože rozdělení obyvatel do majetkových tříd znamenalo odstupňovaná politická práva nikoli podle původu, ale podle výše majetku. To znamenalo, že politika se otevřela větší skupině lidí (Hloušek – Kopeček 2003: 30).

Solón také odebral řadu pravomocí areopagu a zavedl také radu čtyř set (*búlé*), která byla volena po 100 členech z každé z fýl. Hlavním úkolem rady bylo připravovat podklady pro jednání lidového sněmu (*ekklésia*). Lidový sněm disponoval zákonodárnou pravomocí a mohl rozhodovat o zahraniční politice, válce, nebo míru. Tímto krokem byla značně posílena politická moc lidu a zajištěna mocenská rovnováha mezi lidem a aristokracií, která byla tvořena eupatridy (Valeš 2007: 42 – 43).

Neméně důležitým opatřením, které Solón zavedl, bylo vytvoření možnosti veřejné žaloby, což znamenalo, že žalobu mohl vznést každý. Tento krok dopomohl k právu všem, i lidem, které neměli dostačující společenské postavení. Toto opatření je velmi důležité do budoucna, jelikož Solón viděl prosazování práva a spravedlnosti jako věc všech Athéňanů bez výjimky. Zájem lidu stavěl na stejnou úroveň jako zájem státu (Bleicken 2002: 28). Občan, který se obracel na soud, se většinou musel hájit sám, proto začali lidé vyhledávat zkušené řečníky, kteří jim za příslušnou odměnu napsal projev. Těmto řečníkům se říkalo „logografové“ a jedním ze schopných řečníků své doby byl Démostenés (Oliva In Démostenés 2002: 12). Proslavil se politickou činností na téma obrany Řeků (Plútarchos

2007: 258).

Cílem další Solónovy reformy bylo usnadnit Athénám obchodní styky s okolním světem, a proto provedl rozšíření a zvětšení měr, vah a měny (Aristoteles 2004: 30, 10). Mohlo by se zdát, že pro Solóna byla hlavní hodnotou rovnost, ale nebylo tomu tak. Podle jeho názoru měl mít každý člověk ve společnosti sobě přiměřené postavení (Bleicken 2002: 29). Důsledky Solónova díla se neprojevíly hned, ale Solón ukázal lidem možnost, že si mohou stanovit politický rámec, ve kterém budou žít, jelikož s lidskou společností je možné volně disponovat (Bleicken 2002: 30). Solón se zdráhal stát se tyranem, ačkoliv by tím upevnil své postavení a tyranida byla většinou přechodná, netrvala déle než dvě generace. V Athénách se dostal k moci tyran Peisistratos a to v roce 561 př. n. l. a opíral se především o nespokojenost obyvatel v hornatých částech Attiky, kde se Solónovy reformy neuchytily (Valeš 2007: 43). Peisistratos nevládl jako klasický tyran, jeho vláda byla vcelku mírná, na rozdíl od vlád jeho synů (Aristoteles 2004: 35).

Když se lid chopil znovu moci, v jeho čele stál Kleisthenés, který svými reformami přispěl k dalšímu vývoji a demokratizaci Athén (Valeš 2007: 43). Kleisthenés se dostal k moci na konci 6. stol. př. n. l. a svými činy dosáhl přechodu k demokracii založené na rovnosti mezi občany (Hloušek – Kopeček 2003: 30 – 31). První z Kleisthenových reforem se týkala nového územního uspořádání státu, vznikly nové jednotky (*démy*), kterých bylo celkem 30, 10 z nich bylo tvořeno z města a jeho okolí, dalších 10 z přímoří a posledních 10 z vnitrozemí. Démy byly nejnižšími správními jednotkami a podle nich se vypracovávaly seznamy občanů (Burian – Oliva 1984: 285). Tradiční kraje (*fýly*) zůstaly zachované, ale změna spočívala právě v jejich rozšíření na 10 (Aristoteles 2004: 40). Každá fýla v sobě spojovala jak městské části, tak i vzdálenější oblasti. Cílem nového dělení obyvatel bylo zmenšit sociální rozdíly a pouze územní dělení potlačilo předchozí rodové a majetkové dělení (Valeš 2007: 44).

Kleisthenés také rozšířil radu čtyř set na radu pěti set a každá fýla losovala 50 svých zástupců místo původních 100 (Aristoteles 2004: 40). Nová organizační struktura ovlivnila i vojenství, celé lidové shromáždění volilo deset *stratégů*. Každý vojevůdce byl z jedné fýly a velel jedné jednotce. Vytvořila se tak organizace, která byla schopná získat přehled o počtu

celého vojska a usnadňovala svolání do zbraně (Bleicken 2002: 45).

Kleisthenés také pravděpodobně zavedl střepinový soud (*ostrakismos*). Název tohoto opatření je odvozen od slova (*ostrakon*) hliněný střep, který se využíval jako psací materiál. Střepinový soud spočíval v tom, že lidové shromáždění tajně hlasovalo o občanovi, který se jim zdál pro polis nebezpečný. Nejspíše byl vytvořen proti příliš mocným občanům z aristokratických rodin a měl minimalizovat možnost návratu sociálních problémů a konfliktů. Jména popsané hliněné střepy se vhadzovali do nádoby, a pokud občan získal 6 000 hlasů, musel na 10 let opustit Athény. Neznamenal to však újmu na majetku či vážnosti. První takovýto soud se uskutečnil roku 487 př. n. l. a postihl Hipparcha, což byl příbuzný Peisistrata. Zajímavé je, že se první ostrakismus konal až dvacet let po reformě fýl (Bleicken 2002: 47).

Kleisthénova ústava dokončila vývoj Athén od kmenového zřízení k městskému státu a upevnila vnitřní stabilitu obce (Burian – Oliva 1984:285). Po Kleisthénových reformách sice sociální rozdíly mezi občany Athén nevymizely, ale v polovině 5. století mohli příslušníci třídy zeugítů zastávat úřad archontů. Všichni Athéňané již podléhali stejným zákonům a měli možnost se aktivně podílet na funkci a správě státu (Oliva 2003: 103).

3.2 Athény v klasickém období

Athény se dostaly do popředí, jelikož se posílil jejich vliv v řeckém světě a měly velké zásluhy v odražení perské agrese. Roku 478/7 př. n. l. byl ustaven námořní spolek řeckých obcí a jeho hlavním úkolem byla ochrana řeckých zájmů proti Perské říši (Burian – Oliva 1984: 297).

Athénská demokracie dosáhla vrcholu za vlády prvního stratéga Perikla v letech 443 – 429 př. n. l. (Valeš 2007: 45). Periklés měl významnou úlohu jako vůdce demokratů a odpůrce aristokratické stran vedené Kimónem, byl každoročně volen stratégem a po dobu 15 let se Periklés stal vůdčí osobností Athén (Buttinová 2000: 22). Periklovo slovo mělo většinou rozhodující váhu a Thukydidés jeho vládu připodobňoval k vládě jednoho muže. Přestože svými řečnickými schopnostmi dokázal často přesvědčit lidový sněm o svém

názoru, řídil se svobodným rozhodnutím voličů (Grant 2010: 86). Výhodu spatřoval Perikles hlavně v tom, že athénská společnost byla podle něj silně homogenní, v etnické, či společenské různorodosti viděl rozpolcenost (Lape – Race 2010: 167). Perikles ale nebyl hlavou státu, ani předseda vlády, neměl totiž ve svých rukou vládní moc. Pořád byl jedním ze stratégů, ale byl velmi vážený a vlivný a to mu zajistilo hlavní postavení ve státě (Zamarovský 2000: 275).

Celá Periklova politika spočívala v tom, že se snažil zachovat sociální i politickou rovnováhu uvnitř společnosti (Thukydides 1977: 10). Perikles také v roce 445 př. n. l. uzavřel mír se Spartou a zřejmě inicioval stavbu dlouhé zdi, která ohraničovala celé Athény (Grant 2010: 86). Mírovou smlouvou se snažil zabránit válce se Spartou, ale roku 431 př. n. l. vypukla peloponéská válka, která skončila porážkou Athén. Této válce předcházela celá řada událostí, ale hlavním důvodem byla nedůvěra k Athénám, které ohrožovaly autonomní postavení ostatních městských států (Grant 2010: 88 – 89). Perikles zemřel na počátku této války na podzim 429 př. n. l. na mor (Thorley 2004: 70 – 71). Jeho smrt započala velký úpadek demokracie.

Pro Athény skončilo období hegemonie a následovala nadvláda Sparty v letech 401 – 383 př. n. l. (Buttinová 2000: 22 – 23). Po prohře v peloponéských válkách nahradila demokracii oligarchická vláda třiceti mužů a ti se stali všemocnými vládci v Athénách. Dnes se této vládě říká vláda „třiceti tyranů“. Vláda výrazně omezila práva občanů a odstranila mnoho demokraticky smýšlejících lidí. Kolem roku 403 př. n. l. byla tato vláda svržena pomocí Thrasybula a jeho stoupenců (Oliva 2000: 51 – 52). I nadále zůstaly Athény jedním z nejvýznamnějších městských států a dodnes jsou považovány za důležité hospodářské i kulturní centrum tehdejšího světa (Burian – Oliva 1984: 303).

3.3 Společenské uspořádání

Celkový počet obyvatel Athén v 5. století př. n. l. se mohl pohybovat kolem čtvrt miliónu osob, kvůli nedostatku přesných informací to však nemusí být přesné číslo (Bleicken 2002: 101). V Athénách existovalo několik společenských tříd a společným kritériem, které museli obyvatelé splňovat, aby náleželi k nějaké společenské třídě, byl

původ (Buttinová 2000: 52).

Rozhodující úlohu měl v Athénách občan, protože byl svobodným obyvatelem Attiky a náležela mu politická práva (Bleicken 2002: 101). Již od narození jsou bytosti rozděleny – jedni jsou předurčení k tomu, aby vládli, druzí k tomu, aby se stali poddanými (Aristoteles 2009: 43). Athénský občan musel mít athénskému otce, Perikles tento zákon v roce 451 př. n. l. rozšířil i na matku a musel dosáhnout plnoletosti osmnácti let (Thorley 2004: 59). Právo rodu tak nahradilo právo majetkové. Poté co vytvořil Kleisthénés démy, museli se zde zapisovat občané podle svého bydliště, byl zde zapsaný každý mladík, který dosáhl plnoletosti a stal se občanem (Buttinová 2000: 53). Občanská práva se týkala pouze mužů, ženy byly vyloučeny. Vyloučení byli dále otroci, propuštěnci a cizinci, protože byli nedůvěryhodní a nebyli nijak prospěšní pro chod polis (Roberts 2005: 19). Tito muži⁷ byli tedy svobodní, jich se týkala rovnost před zákony (*isonomiá*), volnost slova (*parresiá*) a pouze oni měli právo participovat na řízení státu, vyslovit svůj hlas a být zvoleni do funkce. Disponovali tedy jak aktivním volebním právem, tak pasivním (Kolář 1936: 9 – 10).

Přestože měli všichni občané stejná práva, stejně zde najdeme rozdíly, které plynou z výše majetku. Přístup občana k úřadu byl dán výší majetku, což je situace, která se nedala s největší pravděpodobností odstranit a přetrvává i v dnešním světě (Buttinová 2000: 53). Občané s menším majetkem měli právo zasedat i hlasovat v lidovém shromáždění jako ti bohatší, ale nebyli tak váženými členy (Bleicken 2002: 101 – 102). Více aktivními v participaci byli přímo obyvatelé Athén. Lidé, kteří žili ve vzdálenějších oblastech, museli na zasedání lidového shromáždění dlouho putovat a to snižovalo jejich aktivní účast. Z toho důvodu se běžných zasedání účastnila pouze část obyvatel z bezprostřední blízkosti, z čehož vyplývá, že athénská demokracie byla záležitostí menšiny plnoprávných obyvatel (Hloušek – Kopeček 2003: 33).

Do skupiny aktivních občanů patřily tři majetkové třídy (*pentakosiomedimnoi*) - ti nejbohatší s největším výnosem, (*hippiás*) jezdci a *zeugité* (Bleicken 2002: 102).

⁷ Svobodných mužů bylo v 5. stol. kolem 40 000 (Buttinová 2000: 55).

Dalšími členy společnosti byli cizinci (*metoikové*)⁸, kteří se usadili na území Athén, věnovali se obchodu, řemeslu a výrobě, počítali se k obyvatelům Athén, byli svobodní, ale neměli žádná politická práva. Metroikové mohli kupovat majetek, chodit do veřejných gymnasií, účastnit se náboženských obřadů a uzavírat sňatky s athénskými občany (Buttinová 2000: 54). Sloužili v armádě především jako veslaři v námořnictvu a mohli také uctívat bohy ze svých rodných zemí (Flaceliere 1959: 41).

Jejich počet vzrostl právě v klasickém období, při rozkvětu různých řemesel a hospodářském rozmachu Athén. Metroikové se stejně jako plnoprávní občané zapisovali do jednotlivých démů, ale nebyli přímo příslušníkem onoho dému, pouze byli v něm usedlí. Největší rozdíl mezi občany a metoiky spočíval v tom, že metroikové museli plnit povinnost v podobě placení daně, která se nazývala daň z hlavy (*metoikion*). Tato daň nebyla nikterak vysoká, jednalo se ročně o dvanáct drachem, ale tato povinnost sama o sobě stavěla cizince na druhou kolej, protože plnoprávní občané žádnou daň odvádět nemuseli (Bleicken 2002: 102).

Poslední složkou obyvatelstva byli otroci⁹, kteří vykonávali těžkou manuální práci pro své pány. Neměli žádný soukromý nebo rodinný život a ženy sloužily pro potěšení svých pánů. Otroci neměli žádná práva, byli majetkem svých pánů a zacházeno s nimi bylo jako s věcmi. Velká část otroků se tak již narodila a nepoznali tak svobodu. Propustit otroka mohl pouze jeho pán, ale ani tak neměl otrok své postavení jisté a mohl se stát znovu otrokem (Bleicken 2002: 108 – 111). Přestože bylo otroků v Athénách mnoho, athénská demokracie nebyla na otroctví úplně založena, jelikož v pozdější době se na vládě podíleli občané chudí, kteří vykonávali fyzickou práci, aby se uživil (Kolář 1936: 10).

3.3.1 Shrnutí sociálního rozdělení

V Athénách byli obyvatelé rozděleni do jednotlivých sociálních tříd na základě původu, nikoli podle výše majetku. Formálně náležela všem občanům stejná politická práva, ale vysoké pozice byly obsazovány vyšší vrstvou obyvatel. K výše postaveným patřila

⁸ Metroiků, neboli cizinců bylo v 5. stol kolem 10 000 – 15 000 (Buttinová 2000: 55).

⁹ Otroků bylo v Athénách obrovské množství – cca 110 000 (Buttinová 2000: 55).

skupina pentakosiomedimnoi a jezdcí. K nižším třídám obyvatel patřili zeugíté a thétí. Cizinci usedlí v Athénách byli sice svobodní, ale neměli žádná politická práva. Naprosto vyloučenou skupinou byli otroci a ženy.

Proměny, které se v Athénách udály v klasickém období, jsou zásadní nejen z politického hlediska, ale i z psychologického. Obyvatel Athén v klasickém období se ztotožňoval s polis, ve které žil. Tato polis ho živila a uspokojovala jeho potřeby a ambice, athénský občan náležel k polis a polis k němu. Veškeré záležitosti a problémy uvnitř státu se ho dotýkaly, v podstatě zde můžeme vidět první náznaky nacionalismu (Swiderková 1983: 19).

3.4 Politické instituce v Athénách

Lidové shromáždění (*ekklésia*) byla instituce velmi důležitá pro všechny bezúhonné občany z celé Attiky, jelikož zde mohli projevit své názory a myšlenky. Tato instituce fungovala na základě přímé demokracie, každý kdo se chtěl nějak vyjádřit, se musel dostavit osobně. Neexistovala možnost delegáta, který by zastupoval určitou skupinu občanů. Opět se zde vyskytuje problém, že každý občan se nemohl na zasedání dostavit a tak rozhodovala skupina nahodile se sešlých lidí (Kolář 1936: 14 – 15). Většinou se scházelo kolem 6 000 lidí z celkového počtu 30 000 – 35 000 dospělých občanů (Bleicken 2002: 192).

Tato instituce tvořila politiku státu a účastnit zasedání se mohl každý zletilý muž, který byl zapsán v dému. Zasedání se zpravidla konalo čtyřikrát do měsíce, tedy přibližně čtyřicetkrát do roka. Setkání začínala brzy ráno po východu slunce a obvykle končila v poledne (Thorley 2004: 32 - 33). K tomu aby mohlo shromáždění cokoli projednávat a o čemkoli hlasovat, muselo mít k dispozici návrhy zákonů (*probúleuma*) zaslané radou (*búlé*) (Roberts 2005: 41). Každý občan měl právo se vyjádřit a hlasovalo se obvykle zvednutím ruky (Kolář 1936: 16). Ke kompetencím shromáždění patřilo volit nejvyšší úředníky, rozhodovat o válce a míru, přijímat žaloby, řešit finance – daně, cla, udílet občanské právo, zkrátka lidové shromáždění suverénně rozhodovalo o všem, co se týkalo státu (Kolář 1936: 16). Ve svých rukou tak mělo shromáždění zákonodárnou, výkonnou i soudní moc (Hloušek – Kopeček 2003: 32).

Rada (*búlē*) měla za hlavní úkol připravovat podklady pro lidové shromáždění. Členové, kterým muselo být víc než 30 let, byli vybíráni každý rok losem. Jelikož se každý rok rada obměňovala, měla velká část občanů šanci podílet se na vládě. Od Kleisthenových reformů se zvýšil počet fýl ze 4 na 10 a rada měla dohromady 500 členů - 50 z každé fýly (Kolář 1936: 19 - 20). Rada byla v podstatě jádrem demokracie, protože i když rozhodovalo shromáždění, rada vše připravovala (Thorley 2004: 28). Rada studovala návrhy zákonů, předkládala je k projednávání ekklésii, měla v rukou kontrolu zahraniční politiky a vnitřní správu (Buttinová 2000: 57). Rada zasedala téměř denně, ale volila stálý výbor, který byl tvořen padesáti (*prytany*), a ti museli být po jednu desetinu roku neustále v pohotovosti. Tímto způsobem se ve funkci za celý rok vystřídal celá rada a všechny fýly (Kolář 1936: 20 - 21). *Prytanové* si každý den losem volili svého předsedu, který předsedal pouze noc a den a nebylo možné, aby někdo tuto funkci zastával déle než dvakrát. Předsedovým úkolem bylo hlídat klíč od státní pokladny a pečeť (Aristoteles 2004: 59).

Ještě z doby aristokracie přetrvávala i stará rada, která se nazývala (*areopag*). Byla složená z bývalých archontů a za Perikla předala své pravomoci radě „pětiset“. I po ztrátě politického významu se tato rada těšila velké vážnosti (Bleicken 2002: 227 - 228). Mezi další sněmy patří sněmy fýl - v každé fýle se volili úředníci, existovali také sněmy démů, kde se každý rok volil (*démarcha*), jehož úkolem bylo zajišťovat seznamy občanů, katastr a spravovat majetek (Buttinová 2000: 57).

V Athénách bylo mnoho úředníků, kteří byli voleni losem a funkce se mohli ujmout po prověření, kterému se říkalo (*dokimasiá*). Nejvyššími státními úředníky byli již zmínění *prytanové* (Flacelière 1959: 38 - 39). Dalšími úředníky byli (*astynomové*), což byli městští úředníci a jejich úkolem bylo dohlížet na bezpečnost města, mravnost a čistotu ulic (Buttinová 2000: 60). Úředníci nazývaní (*agoránomoi*) byli pověřeni dohlížením na ceny a zásoby tržišť (Roberts 2005: 43). (*Metronomoi*) kontrolovali správnost měř a vah.

Losem byl volen také sbor jedenácti, který dohlížel na vězně, zatýkal zloděje a další zločince (Aristoteles 2004 : 63 - 64). Archonti byli nejdůležitější civilní úředníci a měli rozdílné funkce. Celkem jich bylo devět a jeden sekretář, což znamenalo, že mohl každý archón obstarávat jednu fýlu. Například (*archón epónymos*) udával jméno roku, dbal o

kalendář a dozoroval rodinné spory, další (*archón basileus*) řídil náboženský život (Roberts 2005: 43). (*Polemarchos*) organizoval pohřby občanů, kteří padli v boji a dozoroval soudní procesy s metoiky a cizinci (Flacelière 1959: 39 – 40).

(*Thesmosthetové*), kterých bylo šest, fungovali jako strážci zákona a odpovídali za stanovení dnů, v kterých soudy zasedaly. Velice důležití byli také stratégové, kteří jako jedni z mála nebyli voleni losem, ale lidovým shromážděním a mohli svou funkci zastávat opakovaně a bez omezení (Aristoteles 2004: 71– 73), jako například již výše zmíněný Periklés, který byl volen stratégem opakovaně a celkem patnáctkrát. Stratégové se starali o obranu státu a během války veleli armádě. Dalším významným stratégem byl Thukydides, který se účastnil peloponéské války na straně Athén. Thukydides byl prvním soudobým historikem, jelikož popisoval události v době, ve které žil (Grant 2010: 179 – 180). Thukydides nepokládal demokracii za nejlepší zřízení a tento názor podpořil tvrzením, že v athénskýh dějinách byla slova často stejně důležitá jako skutky (Grant 2010: 183 – 184).

3.5 Soudnictví

Podstatným rozdílem mezi starověkým a dnešním soudnictvím byla absence „ministerstva spravedlnosti“, vyšetřujícími úředníky byli většinou archonti (Flacelière 1959: 242). Již od dob Solóna bylo soudnictví významným prvkem demokracie, jelikož každý občan mohl podat odvolání proti rozhodnutí soudu (Thorley 2004: 35).

3.5.1 Ostrakismos

Tato typicky athénská instituce byla spíše politickou než právní záležitostí. Tento trest se využíval pouze v athénském právu jako forma vyhnanství a fungoval na základě hlasování, v němž občané vybrali člověka podle své vůle a ten musel na určitou dobu (na 10 let) opustit Athény. Hlasovalo se pomocí keramických střepeň (*ostrak*), odtud název *ostrakismos* (Hloušek – Kopeček 2003: 33). Tuto instituci pravděpodobně zřídil Kleisthénés na konci 6. století a byla založena vždy pouze na nepřízni k určitému člověku. Střepinový soud se konal obvykle jednou za rok a hlasování bylo tajné. V čele bylo devět archontů a pět set členů rady, pokud byl počet hlasujících menší než 6 000, bylo hlasování neplatné. Ostrakismosse lišil od běžného vyhnanství (*fygé*) tím, že nedocházelo k zabavení majetku.

Vyhnanec mohl volně nakládat se svým majetkem a bylo mu dopřáno několik dní na přípravu odchodu. Bylo možné dosáhnout i dřívějšího návratu (Flacelière 1959: 241 – 242).

3.5.2 Soudy

Athény postrádaly profesionální placené soudce a právníky (Thorley 2004: 35), v Athénách mohl vykonávat funkci soudce každý občan starší 30 let a byl vylosován archonty (Bleicken 2002: 248). Nejstarobylejším soudním dvorem byl areopag, který za vlády Periklovy ztratil politický vliv, ale nadále soudil některé případy, jako vraždy, nebo pokusy o vraždy (Flacelière 1959: 243). (*Héliáia*) neboli lidový soud rozhodoval o všech případech kromě vražd. Měl 6 000 členů, 600 z každé fýly. Kriminální případy řešili (*efetové*), v soudních dvorech (*palladion* - se soudilo usmrcení neúmyslné), (*delfinion*) a (*freattys*) (Buttinová 2000: 65).¹⁰

Pokud se obžalovaný k soudu nedostavil, vyhrál automaticky žalobce. Pokud se dostavily obě strany, každý mohl využít přidělený čas, řeči si většinou nechávali psát u odborných spisovatelů a řečníků. Poté se hlasovalo a obvykle ten, kdo přednesl vášnivější projev, vyhrál (Thorley 2004: 35 – 36).

Soudy nemohly zasedat ve stejné dny jako ekklesiá, jelikož héliasté – soudci byli občané a zároveň členové ekklesie (Flacelière 1959: 247). Tresty se lišily podle sociálního postavení, mezi peněžité tresty patřily pokuta, náhrada škody, částečná, či úplná konfiskace majetku. Další tresty, které mohly osobu postihnout, byly dočasné vyhnanství (*fygé*), trvalé vyhnanství (*aeifygia*), odejmutí občanských práv (*atimia*) a podobně (Flacelière 1959: 250).

¹⁰Pausanias mluví ještě o dalších soudech – „zastrčený“ tam se projednávaly drobné spory a „soud v prythaneiu“ kde se projednávaly spory nad železem a neživými předměty (Pausanias 1973: 82 – 83).

3.6 Volby

Většina úředníků byla v Athénách volená losem. Řekové zřejmě věřili, že je to spravedlivější a tudíž i demokratičtější, než volby, které vedou k intrikám. Losovalo se pomocí bílých a černých bobů. Boby se vkládaly do jedné urny a jména kandidátů do druhé urny. Občané losovali z obou urn současně a bílý bob znamenal, že je kandidát zvolen (Buttinová 2000: 62). Až do Perikla bylo zastávání funkcí pro občany nákladné, protože nebylo placené. Až Perikles zavedl takzvané diety neboli odměny. Tento krok zpřístupnil politické funkce i nemajetným občanům, kteří tak získali trvalý zdroj příjmů. Na konci Periklova období bylo až dvacet tisíc osob úplně závislých, nebo alespoň z části závislých na příjmech od obce. Perikles tak vytvořil z politických, vojenských a správních funkcí placené povolání (Hloušek – Kopeček 2003: 34). Periklovým záměrem bylo zapojit do politického života i nejchudší vrstvy, ale relativně nízká částka, kterou byly funkce ohodnoceny, způsobila, že se ve státní službě angažovali převážně staří občané na odpočinku (Grant 2010: 91).

3.7 Politická participace

Občané mohli participovat ve dvou politických institucích - *ekklésia* a *bulé*. Participace zde byla podmíněná občanstvím a plnoletostí. Formálně se mohl účastnit každý dospělý občan Athén, ale problém byl v tom, že pro chudé občany to bylo nemožné. Pokud občan nebydlel přímo v Athénách, měl to většinou daleko a musel si hledat ubytování a tím přicházel o svou denní mzdu, pokud byl například zemědělcem. Rada se navíc scházela velmi často, stalo se tak, že v Radě působili starší, bohatí občané. Většina úřadů byla volena losem, což umožňovalo vstoupit do politického života i nemajetným občanům a to zvláště od dob Perikla, který zavedl odměny za vykonávání jednotlivých funkcí. Výjimkou byla funkce stratéga, který byl volen lidovým shromážděním a mohl být volen opakovaně. Bylo to z toho důvodu, že šlo o významnou vojenskou funkci a stratég musel prokázat zdatnost.

3.8 Politická rovnost

Předpokladem demokracie byla a je svoboda, ke které musí každá demokracie směřovat. Ale úplnou svobodu Athéňané neměli. „*Říkalo se, že se svoboda odkládá až do doby, kdy se odbojné skupiny zklidní: jenže ty skupiny se uklidní, až svoboda už nebude odkládána*“ (Rebecque 2012: 85).

Athéňané chápali demokracii hlavně jako svobodu, nikoli pouze jako vládu většiny. Pojmy demokracie a svoboda používali téměř jako synonyma (Bleicken 2002: 364 – 365). Každý občan měl mít stejná práva, z tohoto důvodu měli a mají nemajetní převahu nad zámožnými, jelikož jich je většina a většina rozhoduje. Toto je jeden z hlavních znaků demokracie již ve starověkém Řecku (Aristoteles: 2009: 211). Ve skutečnosti je ale podstatným rysem demokracie rovnost a ne svoboda. Jelikož rovnost stojí na začátku vývoje demokracie, nejprve si musí být lidé rovni, aby mohli být svobodní. Athéňané zastávali názor, že svoboda vystihuje demokracii lépe než rovnost (*isotés*), či politická rovnost (*isonomia*). Svobodu vidíme v dnešním světě jako širší pojem, který zahrnuje celkový stav lidského života, zatímco rovnost se omezuje na mezilidské, hlavně institucionální vztahy (Bleicken 2002: 365 - 366).

Nicméně Athény se o dosažení politické rovnosti pokusily, ale každý jejich krok měl pozitivní i negativní části. Všechny instituce byly obsazovány podle Kleisthénovy reformy fýl, což způsobilo, že všechny části státu a různé skupiny obyvatel se mohli účastnit politického života (Bleicken 2002: 370). Úřady se obsazovaly losem a neobsazovaly se podle majetku, pokud ano tak podle velmi nízkého. Úřadování bylo velmi krátké a málo úřadů se mohlo zastávat vícekrát (Aristoteles 2009: 211 – 212).

Princip rovnosti ohrožoval podmínky života jednotlivých občanů. Například chudý občan neměl možnost pravidelně participovat na politickém poli, jelikož se musel starat o živobytí a většina hospodářů a rolníků bydlela mimo centrum (Bleicken 2002: 370 – 371). Přetrvávaly také konflikty mezi majetným a nemajetným obyvatelstvem. Demokraté zastávají názor, že právoplatné je to, na čem se usnese většina, oligarchové zase tvrdí, že by měli mít rozhodující slovo majetní. Oba případy jsou nerovné a nespravedlivé, protože rozhodují-li jen někteří, je to tyranida. Je tedy velmi obtížné ujasnit si vnímání svobody,

práva a rovnosti v Athénách. Pravdou ale je, že mnohem obtížnější je o těchto pojmech přesvědčit právě ty, kteří mají peníze a moc prosadit si své zájmy, jelikož i podle Aristotela hledají právo většinou ti slabší (Aristoteles 2009: 212 – 213).

Demokracie v antickém Řecku neumožňovala vznik silné vlády, protože jednou z hlavních myšlenek tehdejší demokracie, byl odpor vůči vládě obecně. Platón označil demokracii jako zřízení bez vlády (*anarchos*) (Bleicken 2002: 239). Platón zásadně odmítal, aby se vlády účastnili všichni, neuznával rovnost občanů, vláda podle něj náleží pouze moudrým. Svůj koncept tak stavil na nerovnosti a vládu přenechával pouze privilegovaným (Novotný In Platón 2001: 11). Aristoteles s ním v podstatě souhlasil a říkal, že demokracie vztahuje rovnost pouze a jenom k počtu a počet sám o sobě nelegitimuje k vládnutí (Bleicken 2002: 361).

Co, ale v Athénách fungovalo dokonale, byla svoboda slova: „*Řečnilo se proti tyranským vládám a zároveň byla organizována vláda ze všech nejtyranštější*“. (Rebecque 2012: 85).

4 Sparta – geneze politického systému

Příchod Dóřů do jihovýchodní části Peloponéskeho poloostrova se datuje k 10. stol. př. n. l. Dóřové se usadili ve středním toku řeky Eurótás. Zde vznikl vojenský městský stát Sparta, který se nazýval také „Lakedaimón“ a zahrnoval celé území Lakónie (Burian – Oliva 1984: 277). Dóřové si podmanili úrodnou půdu i společně s achajskými rolníky, kteří zde byli usazeni a tuto půdu obdělávali. Tento fakt zřejmě vytvořil základ politických poměrů a z podrobených zemědělců se stali (*heilóti*), (Oliva 2003: 68). Původní obyvatelé, kteří neuprchli, odváděli část výtěžku z obdělávané půdy dóřským obyvatelům. Dóřové se zmocnili zemědělské půdy a občanům Sparty přidělovali do užívání jednotlivé části (*klároi*) (Oliva 2003: 69). Mezi závislé obyvatele nespádali pouze lidé přímo ve Spartě, ale i v Sikyóně, kde byli označováni výrazem (*korynéforoi*) nebo (*katónakoforoi*), v Argu to byli (*gymnétes*) a (*gymnésioi*) a v Epidauru (*konipodes*), (Oliva 1971: 21). Tito obyvatelé stáli na nízkém stupni společenského žebříčku, jelikož byli označováni v překladu názvy jako palice (*koryné*), nazí (*gymnétes*) zaprášené nohy (*konipodes*), (Oliva: 2003: 69).

Spartané si po celou dobu své existence udržovali status vojenského státu, v 8. – 6. stol. př. n. l. územně i architektonicky zaostávali za vyspělejšími částmi Řecka. Obyvatelé Sparty také nikdy úplně neurbanizovali své centrum a ponechávali si starší vesnický model. Zajímavé je, že tento vojenský stát nepostavil kolem svého území hradby, stalo se tak až ve 2. stol. př. n. l. Jeden z důvodů proč se nevystavělo opevnění hned, bylo, že se Sparta necítila ohrožená zvenčí ani zevnitř. Druhý důvod byl patrně ten, že Sparta byla členitá a zahrnovala velké území (Cartledge 2012: 43 – 44).

4.1 Sparta v klasickém období

Toto období se neslo v duchu konfliktů mezi Spartou a Athénami. Jedním z problémů byl rozdíl mezi athénským a spartským státním zřízením. Spartánům se také nelíbil mocenský vzestup Athén. V roce 431 př. n. l. vypukla peloponéska válka, která trvala 30 let a skončila vítězstvím Spartánů. Nejspíše v krátké době po skončení války byl přijat zákon, podle kterého mohli občané nakládat se svými přídělky půdy. Do této doby přecházela půda z otce na syna. Nyní mohl občan svoji půdu darovat nebo odkázat i jinému občanovi, tento fakt

vedl ke koncentraci půdy, ale pořád platilo, že půda patřila státu (Burian – Oliva 1984: 299-304). Spartskou hegemonii ukončila porážka v bitvě s Thébany u Leukter roku 371 př. n. l. (Oliva 2000: 62).

Mnoho Řeků, kteří nebyli nakloněni demokracii, jako například Kritias, se uchýlovali k tendencím vidět Spartu jako vzorový stát. Viděli ji tak proto, že jí ovládali aristokraté, kteří byli považováni za ctnostné a oligarchové, kteří byli bohatí a ovládali většinu majetku ve státě. Sparta byla také obdivuhodně stabilní a jedinou ústavu měla více jak 400 let (Osborne 2010: 134).

4.2 Lykúrgovy reformy

Za zakladatele spartského státního zřízení a spartské ústavy je považován Lykúrgos. Bohužel o postavě Lykúrga je velmi málo a nejasných informací. Podle historiků žil v 8. nebo v 7. století př. n. l. (Oliva 2003: 74). Herodotos ve svém díle „Dějiny“ připodobňoval Lykúrga k bohu a popisuje, že ústavu Lykúrgos přinesl z Delfské věštírny, kde mu jí dala Pýtie, ale na druhou stranu říkal, že jí mohl také přinést z Kréty a inspirovat se tamějším společenským zřízením (Herodotos 1985: 41 – 42). Někteří badatelé pokládají Lykúrga za boha a spojují ho s kultem Dia, jiní jsou toho názoru, že to byl reformátor. Faktem ale je, že časové zařazení Lykúrga je sporné. Jeho reformy a ustanovení se nazývají „*Lykúrgovy rhétry*“ (výrok, rozhodnutí) a jsou označovány za věštby z Delf (Oliva 2003: 74).

Lykúrgos zřejmě zavedl povinný výchovný cyklus (*agogé*), který produkoval velké bojovníky. Lykúrgos tímto velmi ovlivnil psychiku spart'anů, vytvořil systém, ve kterém se loajalita jednotlivého člověka vztahovala ke skupině a státu a ne k rodině, nebo přátelům. Lykúrgos v podstatě přišel s novou koncepcí občana (Cartledge 2012: 19 – 20). Významné politické reformy se týkaly zavedení spartského senátu (*gerúsia*), (Cartledge 2012: 49). Lykúrgos měl zásluhu i na rozdělení pozemkového vlastnictví, pomohl tím zmírnit rozdíly mezi chudými a bohatými Spart'any, z pohledu majetku, je učinil rovnoprávními. Lykúrgos přerozdělil 9 000 parcel (celé spartské území) mezi občany. Přibližně v tuto dobu vzniklo také sociální rozvrstvení obyvatel na tři skupiny – heilóty, spart'any a perioikoi (Cartledge 2012: 55 - 56).

4.3 Společenské uspořádání

Spartané hluboce věřili své ideologii. Byli velmi disciplinovaní a získali si slávu díky svému vojenství a bojové taktice. Byli také posedlí špionáží, zavedli proto různé metody utajené komunikace. Mladí a slibní chlapci byli často verbováni k tajné policii (*krypteíá*), která vyhledávala a vraždila problémové občany a šířila strach a teror mezi ostatními (Cartledge 2012: 20).

Nejníže postavenou sociální skupinou byli otroci¹¹ (*heilóti*)¹². Označení *heilót* můžeme přeložit jako zajatec a tak s nimi bylo i zacházeno (Cartledge 2012: 55). Jejich postavení bylo mnohem horší než v Athénách. Každý rok jako součást zkoušky mladých Spartanů (*krypteíá*) byla vyhlášená válka, ve které museli usmrtit alespoň jednoho heilóta (Buttinová 2000: 77). V té době platilo stanné právo – každý Spartan měl dopředu povoleno krveprolití, pokud tedy zabil heilóta, nebyl souzen (Cartledge 2012: 55). Krypteíá se stala plnohodnotnou součástí vojenského systému a měla za úkol udržet pořádek. Uplatňovala se hlavně v dobách, kdy hrozilo povstání heilótů (Oliva 2003: 71).

V některých publikacích jsou heilóti označováni jako státní otroci, což ale není úplně přesný název. Státní otroky vlastnila polis a mohla s nimi tedy nakládat výhradně obec. Heilóti byli společně s půdou majetkem Spartanů jako jednotlivců (Oliva 2003: 70). Podle jiných zdrojů s heilóty nemohli nakládat, jak chtěli, protože jim byli heilóti přiděleni spolu se státní půdou. Spartané tak nemohli například heilóty zabít bez státního souhlasu (Valeš 2007: 46).

Jak již bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, závislost heilótů nejspíš vznikla už v době, kdy si dobyvatelé podmanili zemědělskou půdu a připravili usedlé zemědělce o svobodu. Thukydides tvrdil, že byli potomky dávných Messéňanů (Thukydides 1977: 74). Po ovládnutí Messénie bylo ve Spartě několikanásobně víc heilótů než spartských občanů (Oliva 2003: 71).

¹¹ Otroků bylo ve Spartě v 5. stol 150 000 – 200 000 (Buttinová 2000: 55).

¹² Heilóti mají zřejmě název odvozený od achájské osady Helos, kterou Lakedaimoňané vyvrátili (Pausanias 1973: 213).

Hlavním rozdílem mezi spartskými otroky a otroky z jiných částí Řecka bylo to, že spartští heilóti byli Řekové stejně tak, jako jejich vládci. Tento fakt je velmi kontroverzní, jelikož otroci bývali většinou cizinci a barbaři (Cartledge 2012: 56). Dostupné informace o postavení heilótů se značně liší, v zásadě byl ale zřejmě rozdíl mezi heilóty a ostatními otroky. Všichni byli sice řazeni mezi nesvobodné obyvatelstvo, ale heilóti byli spojeni s půdou (Oliva 1971: 39). Heilóti chtěli samozřejmě zlepšit své postavení ve společnosti a roku 464 př. n. l. chtěli využít zemětřesení ve Spartě a napadnout jí, což se jim ale nepovedlo (Zamarovský 2000: 281). V letech 370 – 369 př. n. l. dosáhli Messénští heilóti osobní svobody (Cartledge 2012: 56).

Mezi heilóty a plnoprávními Spartány se nacházela skupina obyvatel, která byla nazývána (*perioikoi*)¹³, což znamená bydlící kolem. Nebydleli přímo ve Spartě, ale v hraničních a hornatých oblastech. Jejich původ není jasný, většinou jsou řazeni mezi starší potomky Achájů, nebo stejně jako Spartané mezi Dóry (Oliva 2003: 72). Perioikové disponovali lokálními politickými právy, jejich obce měly vlastní samosprávu, byli svobodnými občany, ale neměli žádný vliv na politiku a vládu Sparty (Cartledge 2012: 56). Obce perioiků měly funkci obranného valu proti nepřátelským útokům, byly první linií obrany a měli zamezit spojení heilótů se sousedy (Oliva 1971: 55).

Převážná část perioiků se zabývala zemědělstvím a na rozdíl od Spartánů měli možnost získat půdu do soukromého vlastnictví (Valeš 2007: 46). Zřejmě chudší obyvatelé bez pozemků se věnovali řemeslu, vyráběli různé předměty – poháry, sošky, železné nástroje, látky (Oliva 1971: 60). Byli také šikovnými obchodníky a průběžně také vyráběli zbraně, což bylo pro Spartu nepostradatelné (Cartledge 2012: 57). Rozsah těchto aktivit byl ve Spartě značně omezený, takže je zřejmé, že počet řemeslníků a obchodníků nebyl velký.

Ale přesto i tento malý rozvoj znamenal sociální rozdíly mezi perioikoi (Oliva 2003: 72). Těmto sociálním rozdílům nahrával i fakt, že si museli za vlastní prostředky kupovat

¹³Perioikoi můžeme přirovnat k athénským metoikům. Perioiků bylo v 5. stol. kolem 50 000 (Buttinová 2000: 55).

vojenskou výzbroj, což znamená, že vojenskou službu mohli vykonávat pouze zámožní perioikoi s dostatečně velkými pozemky a jměním. Tato skupina obyvatel také patrně platila daně. Ačkoliv perioikoi nebyli považováni za spartské občany, Spart'ané je nebrali jako cizince, protože mohli dosáhnout určitého postavení ve spartském vojsku. Bylo na ně pohlíženo spíše jako na vrstvu mezi občany a cizinci, než občany a otroky, jelikož sice postrádali politická práva, ale měli některá občanská práva. Sami sebe považovali za „Lakedaimoňany“ (Oliva 1971: 59 - 62).

Za občany byli ve Spartě považováni pouze vlastní Spart'ané¹⁴, kteří tvořili menšinu obyvatelstva (Buttinová 2000: 77). Tato privilegovaná skupina byla nazývána jako „společensví rovných“ (*homoioi*), (Valeš 2007: 46). Jejich hlavní náplní byla vojenská služba, které bylo podřízeno vše (Oliva 2003: 73). Spart'ané neznali osobní vlastnictví, půdu i heilóty jim přidělil stát (Valeš 2007: 46).

Sparta byla založená na tradicích a rodině. Spart'ané byli povinni společně stolovat a na společné stravování přispívat. Toto nařízení nebylo vůbec demokratické, i když tak bylo prezentováno, jelikož se společného stolování mohl účastnit každý člověk, který přispěl. Nezáleželo, do jaké společenské třídy patřil, ale pro chudé lidi nebylo snadné přispívat ze svých prostředků. Aby tento zvyk byl demokratický, muselo by být společné stolování financováno z veřejných prostředků (Aristoteles 2009: 90). Nijak se ale nehodovalo, strava byla střídáma. Zvláštní důraz se kladl na výcvik a výchovu chlapců (Oliva 2003: 73). Mezi muže byli řazeni ve dvaceti letech, ale i když se mohli ženit, museli do třiceti let bydlet společně s ostatními muži. Politická práva získávali muži až ve třiceti letech po dokončení výcviku a vojenská služba končila až dosažením šedesáti let věku (Buttinová 2000: 78).

Pro spartské občanství nestačilo se jako Spart'an narodit, ale člověk musel neustále ukazovat svojí zdatnost a o udržení postavení bojovat. O postavení mohl Spart'an přijít ze společenských nebo ekonomických důvodů (Cartledge 2012: 120).

Zajímavé je i postavení spartských žen, rozhodně nemlčely a nebály se projevit svůj

¹⁴ Plnoprávných Spart'anů existovalo cca 15 000 (Buttinová 2000: 55).

názor. Náleželo jim právo vlastnit majetek a bylo jim povoleno mít sex s jiným mužem než s manželem. Ženy měly ve Spartě lepší postavení než jinde v Řecku hlavně z toho důvodu, že zde byl kladen velký důraz na potomstvo. Stát vyvíjel velký tlak na muže, aby měli dědice, a hlavně, aby byla početná mužská populace, která je schopná boje (Cartledge 2012: 139 – 142). Ženy nosily jednoduché tuniky, nechodily zahalené a nežili od 7 let v internátech jako chlapci, ale tělesný výcvik a soutěže se jich týkaly. Což bylo unikátní. Přestože měly spartské ženy na tehdejší dobu dobré společenské postavení, ideální bylo, když se narodil chlapec. V určitých částech Řecka docházelo k zabíjení novorozených děvčátek, jestli to byl i případ Sparty, ale není dokázáno (Cartledge 2012: 143).

4.3.1 Shrnutí sociálního rozdělení

Spartští občané si byli rovnější než v Athénách, protože ve Spartě měli zakázáno vykonávat výdělečnou činnost. Toto vedlo k uměle udržované majetkové rovnosti a k větší možnosti věnovat se politice. V podstatě můžeme říct, že z pohledu majetku byla Sparta demokratičtější, protože půda se zde rozdělovala rovným dílem. Plnoprávní občané si zde byli rovnější než v Athénách. Spartané byli tedy plnoprávní a privilegovaná skupina. Perioikové patřili ke skupině obyvatel, kteří byli svobodní, ale chyběla jim politická práva, mohli vykonávat řemeslo a obchod. K nejnižší postaveným patřili otroci nazývaní heilóti. Rozdílně pohlížela Sparta na ženy, které se sice formálně nemohly účastnit politických záležitostí, ale mohly vlastnit majetek a většinou si našly cestu jak se k politice alespoň vyjádřit.

4.4 Politické instituce

Spartský stát řídili dva králové (*basileis*) pocházející z rodů Agiovců a Eurypóntovců. Spartská tradice považovala za váženější rod Agiovců, ale nic nenasvědčuje tomu, že by jeden král měl větší moc než druhý. Systém dvou králů byl zárukou stability, oba králové měli tedy zřejmě stejnou moc (Oliva 2003: 75). Náležela jim nejvyšší vojenská a soudní moc, ale postupně byly jejich kompetence omezovány (Valeš 2007: 47). Spartští králové působili také jako nejvyšší kněží, ale nebyli zrovna vzorem počestnosti, byli chamtiví a proradní. Pokud měli být králové předobrazem státu, byla na tom Sparta bídně. Už ve starověku se

setkáváme s případy korupce, čímž se zrovna v případě Sparty podkopávala majetková rovnost občanů (Zamarovský 2000: 282 – 283). Fakt, že se králům příliš nevěřilo, potvrzuje i to, že s nimi cestovali jejich nepřátelé a pro Spartu bylo vždy přínosnější, když mezi sebou měli králové spory a nebyli jednotní (Aristoteles 2009: 90).

Skutečný vliv krále také závisel na jeho charisma, vojenských úspěších a Spartu velmi ovlivňovalo to, jaké vztahy mezi sebou králové měli. Králové také předkládali témata ke schvalování shromáždění (Osborne 2010: 76).

Rada starších (*gerúsia*) byla aristokratickou institucí a měla právo rozhodovat. Skládala se z 28 členů a obou králů. Všem 28 členům bylo víc než 60 let a byli tedy již zproštěni vojenské služby. Voleni byli doživotně (Buttinová 2000: 78). Členové se nazývali (*geronti*) a byli voleni tak, aby zůstal zachován kmenový i místní princip dělení spartských občanů. Fýly a spartské osady (*óby*) měly v gerúsii stejný počet zástupců (Oliva 2003: 75). Členové byli zásadně vybíráni z velmi úzkého okruhu rodin, které patřily k vyšším vrstvám ve Spartě. Gerúsia byla typickým oligarchickým a ne rovnostářským prvkem politického systému (Osborne 2010: 76). Již ve starověku se objevily kritiky na věk gerontů, podle Aristotela stárne tělo i mysl (Aristoteles 2009: 89).

Lidové shromáždění (*apella*) bylo tou institucí, kde se angažovali všichni svobodní, plnoprávní a vojensky aktivní muži ve věku nejméně 30let (Valeš 2007: 47). Ve starším období se zřejmě scházeli nepravidelně, nebo jednou za rok. Z novějších pramenů vyplývá, že se *apella* scházela jednou měsíčně (Oliva 2003: 75). Lidové shromáždění disponovalo zákonodárnou mocí a od 6. stol př. n. l. se jeho pravomoci rozšířili na spolurozhodování o válce a míru (Valeš 2007: 47).

Nejvýznamnějšími úředníky ve státě byli (*efoři*). Tyto úředníky, kterých bylo pět, volilo lidové shromáždění (Buttinová 2000: 78). Voleni byli každý rok a to ze všech spartských občanů. Efoři měli velkou moc a náplní jejich práce bylo dohlížet na činnost státních orgánů (včetně králů) a sledovat dodržování zákonů. Tím, že kontrolovali samotné krále, se stali nejmocnějšími úředníky ve Spartě (Oliva 2003: 77). Jelikož efory volili všichni občané, zastupovali v podstatě demokratickou složku ve Spartě (Osborne 2010: 76).

To znamenalo, že funkci efora mohl získat i velmi chudý člověk, který byl úplatný. Na druhou stranu byli lidé spokojení, že mají funkce v nejvyšším úřadě a to drželo pohromadě celé fungování státu a jeho ústavu. Efoři měli ve svých rukou také soudní moc, jelikož dohlíželi jak na státní instituce a na dodržování zákonů občany. Nefungovaly zde lidové soudy jako v Athénách a efoři v podstatě soudili podle svého osobního zdání a ne podle zákonů (Aristoteles 2009: 88). O soudním systému se nedochovalo příliš mnoho zdrojů.

Veškeré spartské instituce byly ve starověku hojně srovnávány s institucemi, které se vytvořili v dórských obcích na Krétě (Oliva 2003: 78). Bylo tomu tak zřejmě proto, že Lykúrgos měl spartskou ústavu přinést právě z Kréty a spartská ústava tedy napodobovala tu krétskou, ale byla značně propracovanější (Aristoteles 2009: 91). Aristoteles na spartské ústavě kritizoval volnou kázeň žen a to, že se ženy mohly vyjadřovat a v mnoha věcech rozhodovat. Podle něj nebylo tedy v ústavě jasně vymezeno, co si ženy mohly dovolit. Dále se vyjadřoval k nesrovnalostem v majetku, ačkoli si Sparta zakládala na rovnosti, tak pouze na rovnosti mezi určitou skupinou občanů. Půda se nesměla prodávat, pouze darovat nebo dědit, což znamenalo, že bylo mnoho obyvatel, co půdu nemohli získat. Hlavním problémem v této souvislosti byl zákon o plození dětí. Sparta nutila své občany plodit co nejvíce dětí (chlapců), aby bylo k dispozici mnoho vojáků. Tento zákon sice zvyšoval lidnatost ve Spartě, ale také rozšiřoval řady chudých lidí (Aristoteles 2009: 85 – 88).

Můžeme říct, že ve Spartě fungovala ústavní vláda, jejímž předpokladem je existence ústavy a v tomto systému funguje kontrola moci tím způsobem, že je moc koncentrovaná. I ve Spartě byla moc rozdělena mezi několik státních orgánů. Exekutivní moc zastupovali králové, legislativu tvořilo shromáždění a soudní moc drželi v rukou efoři. Toto rozdělení kompetencí nebylo samozřejmě dokonalé, pravomoci se přelévají, ale typově můžeme Spartu do tohoto zřízení zařadit (Chryssikos 1954: 494).

Formování spartského státu bylo zakončeno v 6. století př. n. l. a od té doby se přísně dodržovalo lýkurgovské zřízení. Velmi se dbalo na to, aby byla Sparta separovaná od vlivů z jiných řeckých obcí (Oliva 2003: 77).

4.5 Politická participace

Úřad, který nemohl žádný plnoprávný občan získat volbou, byl úřad krále. Tato funkce byla dědičná. Na rozdíl od Athéňanů nemohli Spartáané vykonávat výdělečnou činnost, proto se mohli více angažovat v politické sféře. Gerúsia byla povětšinou volena z aristokratů a starších občanů, kteří neměli vojenskou povinnost, většina občanů se tak mohla angažovat při shromážděních *apella*. Sparta si zakládala na volených funkcích, i nejdůležitější úředníci byli voleni skrze shromáždění.

4.6 Politická rovnost

Základem Sparty nebyla pouze oligarchie, ale ve zdejší společnosti a politickém systému měly přednost vojenské funkce občana před čímkoliv a tento fakt řídil celý rozvoj sociální struktury městského státu (Osborne 2010: 75).

Hlavním cílem spartského politického zřízení bylo vytvořit dokonalou společnost, která měla být založená na skupinové identitě, jednotnosti, disciplíně. Samozřejmostí byla vojenská dokonalost, tou Sparta žila. Stát organizoval přísný výchovný a vzdělávací systém, který byl založený na fyzické zdatnosti. Pokud Spartáan v tomto výcviku neuspěl, byl vyčleněn z řad Spartáanů. (Osborne 2010: 135).

Spartáané žili dobře a aktivně pokud byli ve válce, jakmile válka skončila, nastal problém, protože neuměli využít volného času, nevěnovali se hudbě, divadlu, ani jiné kulturní činnosti. Zajímalo je pouze válečnictví (Aritoteles 2009: 90).

5 Komparace politických systémů

„Heslem Sparty byla kázeň a strohost, heslem Athén elutheria, „svoboda“, a parrhésia, „volnost mysli a slova“. „ (Zamarovský 2000: 179).

Můžeme říci, že Athény a Sparta byli na první pohled odlišné a v zásadě protikladné, jelikož Athény byly považovány za průkopníka a kolébkou demokracie a na svou dobu byly velmi progresivní a v zahraniční politice i agresivní. Zatímco Sparta se oddávala tradicím a soustředila se na vojenství a disciplínu. Sparta byla proslulá spořádaností a pevným řádem, snažila se o vytvoření ideální společnosti, proto posloužila Platónovi jako předloha při psaní jeho utopického konceptu ideálního státu Ústava.

Touto snahou o ideální společnost a potlačením jednotlivce se velmi přibližuje mnohem mladší ideologii komunismu. Naproti tomu Athény zapojovaly do politického procesu širší okruh společnosti, ale nutno podotknout, že athénská demokracie se týkala pouze zlomku lidí, kteří byli považováni za občany, čímž se vylučuje zásadní podstata demokracie.

Athény a Sparta se nelišily jenom v politických otázkách a otázkách demokracie, ale i v běžném každodenním životě. Zákony, které byly připisovány archaické postavě Likúrge, zakazovaly Spartánům veškerou produktivní činnost. Jejich hlavní činností bylo zemědělství, které však vykonávali heilóti a museli tak svým pánům odvádět velké části úrody. Problém byl v tom, že Spartáné všechno spotřebovali a jejich zemědělství zůstalo ve fázi jednoduché reprodukce, nedokázali na něm nic vydělat. Sparta se nezabývala ani námořním a zahraničním obchodem a veškerá výroba železa by určena pouze na zbrojní výrobu. Lid nezajímalo ani divadlo, nebo filozofie, jedinou jejich činností byla vojenská služba (Zamarovský 2000: 283 – 284).

Athény byly v tomto směru úplným opakem. Zemědělství bylo pokročilé, a protože výnos zůstal v rukou majitelů půdy, bylo možné s ním obchodovat. Výnosný byl námořní obchod, drobná řemesla, státní lomy a doly se pronajímaly. V Athénách pracovalo plnoprávné i neplnoprávné obyvatelstvo, které vydělávalo. Odměňování za službu byli i vojáci a později i političtí úředníci (Zamarovský 2000: 284).

Odlišnost mezi Spartou a Athénami si uvědomovali již tehdejší státníci, nebo filozofové, čemuž nasvědčuje následující citace Perikla v Pohřební řeči, kde on sám hovoří o kontrastu mezi na tehdejší dobu určitě liberální athénskou společností a přísnými pravidly svázanou Spartou: „*Jako je náš politický život svobodný a otevřený, stejně takové jsou i naše každodenní vztahy: nesetkáváme se v jednom státě s naším bezprostředním sousedem, pokud žije svým vlastním způsobem...*“ (Osborne 2010: 135).

Jelikož Athény a Sparta představovaly naprosto různorodé a unikátní státní zřízení, bylo nemožné, aby vedle sebe existovaly. Athény vystupovaly demokraticky, i když radikálně, věnovaly se obchodováním. Sparta byla uzavřená nejen společensky, ale nacházela se ve vnitrozemí a cítila hierarchický, konzervativní a oligarchický pohled na svět. Sparta odmítala jakékoliv nové věci (Cartledge 2012: 21).

5.1 Komparace ústav

Na athénskou ústavu mělo vliv větší množství zákonodárců. Mezi prvními byl Drakón, který sepsal athénské zákony. Nejvýznamněji ovlivnili athénskou ústavu Kleisthénés a Solón, kteří jí posunuli směrem k demokracii. Za demokratická opatření můžeme považovat Kleisthénovy reformy ohledně půdy a Solónovy změny týkající se rozdělení osob do čtyř majetkových tříd, zrušení břemene a zavedení búlé.

Sparskou ústavu zavedl Lykúrgos, kterého viděli Spartané jako poloboha. Ústava nebyla demokratická, jelikož ve Spartě bylo oligarchické zřízení a po dlouhý čas zůstala beze změn. Hlavním rozdílem je, že v Athénách byla moc koncentrována v rukou lidu, zatímco ve Spartě měla hlavní slovo státní moc v podobě zvolených představitelů.

5.2 Komparace společenských tříd

Politická práva se ve starověkém Řecku odvíjela od příslušnosti ke společenské třídě. Politická práva měli pouze občané a tou byla malá skupina obyvatel. V Athénách byl rozhodující původ, občan musel mít athénskému otce, později i matku. Pokud člověk tuto podmínku splnil, stal se občanem a všichni občané měli stejná práva. Důležitým faktorem

byl ale i majetek, bohatší občané měli přednost v obsazování do politických funkcí. Reformu související s majetkem provedl Solón, který obyvatele rozdělil do čtyř skupiny podle výše jejich majetku.

Hlavní rozdíl související s občanstvím bylo obsazování politických funkcí. V Athénách byly funkce, ke kterým obyčejný člověk neměl přístup. Ve Spartě to tak na první pohled nefungovalo, jelikož urození spartané si byli mezi sebou rovni, žádná hierarchie zde nefungovala. Nazývali se homoioi a tvořili jedinou plnoprávnou skupinu obyvatel. V Athénách byli nejbohatší skupinou pentakosiomedimnoi, ale politická práva využívala i skupina zeugítů a jezdců. V otázce společenského postavení vychází jako spravedlivější Sparta, protože například spravedlivě rozdělovala půdu. V Athénách nic podobného nefungovalo. Podobně na tom byli například metoikové v Athénách a perioikové ve Spartě, obě skupiny byly svobodné, ale neměli politická práva, perioikové měli ale vlastní samosprávu.

Otroci měli v obou polis podobné postavení, ale ženy se měly ve Spartě lépe. Spartské ženy mohly vlastnit majetek, hlavně půdu.

5.3 Komparace politických institucí

Přestože jsou Athény a Sparta velmi odlišné, mezi institucemi najdeme určité podobnosti. Mezi takové patří athénská ekklésia a spartská apella, jelikož obě instituce představují shromáždění občanů. Samozřejmě se nemohl na shromáždění angažovat každý, účastníci museli splňovat určitá kritéria. Athéňané museli dosáhnout plnoletosti a jejich otec musel být Athéňan, později se kontroloval i původ matky. I ve Spartě byla podmínkou plnoletost a v obou případech se účast týkala pouze mužů.

Shromáždění v Athénách se mohli účastnit i nižší společenské třídy, ale významné funkce byly obsazovány lidmi z vyšších vrstev společnosti. Rolníci se zabývali především prací a neměli vzdělání, takže se neúčastnili pravidelně, moc tak zůstala nadále koncentrovaná v rukou bohatších.

Kompetence se v obou případech značně lišily. Ekklésia měla větší pravomoci než apella ve Spartě. Ekklésia disponovala zákonodárnou, výkonnou i soudní mocí, na rozdíl od spartské apelly, která rozhodovala pouze o návrzích předložených gerúsií. Ekklésia fungovala na bázi přímé demokracie, lidé přímo zasahovali do politiky státu. Ve Spartě se sice mohli občané na sněmu vyjadřovat, ale rozhodující slovo měla vždy gerúsia, eforové, nebo králové.

Další na první pohled stejné jsou instituce athénské búlé a spartské gerusie. Athénská rada byla o mnoho větší než spartská, měla 400 členů a po Kleisthenových reformách se jejich počet zvýšil na 500, zatímco ve Spartě bylo v radě pouze 28 členů a 2 králové. V Athénách byli členové voleni losem a byl zachován územní princip, to znamenalo, že z každé fýly byl volen určitý počet členů. Ve Spartě tomu bylo naopak, přestože byl také dodržován územní princip, gerúsia byla oligarchickým prvkem a členové byli vybíráni z úzkého okruhu a tato instituce měla právo rozhodovat.

Hlavním úkolem búlé bylo připravovat program a posuzovat návrhy, které se poté projednávaly na shromáždění. I shromáždění se mohl účastnit velký počet občanů a tak se i zde vyskytoval stejný problém jako v ekklésii. Jsou to problémy, které řešili chudší vrstvy obyvatel, když se chtěli účastnit zasedání. V Athénách známe ještě jednu radu nazývanou areopag, která však v klasickém období neměla velké kompetence.

Konkrétní úřednické funkce jako jsou archonti v Athénách a efoři ve Spartě vykazují také určité podobnosti. Archonti byli voleni losem a měli rozdílné funkce, na rozdíl od eforů, jejichž hlavním úkolem bylo dohlížet nejen na dodržování zákonů a pořádku a kontrolou krále.

Poslední úřad, který je možné teoreticky srovnat, je úřad krále a stratéga. Zde je komparace diskutabilní, protože funkce krále byla dědičná a funkce stratéga byla volená lidovým shromážděním. Dalším rozdílem bylo, že král byl formálním vládcem polis, i když reálně rozhodovaly jiné instituce, stratégové měli na starost hlavně vojenské záležitosti. Přestože byli velmi váženými občany a měli velký vliv, což je vidět na konkrétním příkladu stratéga Perikla, neměli takové postavení jako králové.

5.4 Komparace soudnictví

V Athénách fungovaly porotní, neboli lidové soudy. Ve Spartě nic podobného neexistovalo, soudní moc měli v rukou efoři. Ani v jedné polis neznali pozici soudce, v Athénách tuto funkci zastával lid a ve Spartě úředníci efoři. V obou polis tak soudili lidé, kteří k tomuto úkonu nebyli vzdělaní. Jelikož ve Spartě nefungoval klasický soud jako v Athénách, mohl zde vznikat problém s korupcí. V Athénách se tento problém zřejmě neobjevoval, jelikož při zasedání soudu se scházelo 6 000 občanů. Nevýhodou bylo, že se soudcem mohl stát každý dospělý muž. V Athénách se však mohl obžalovaný proti rozsudku odvolat. Odlišujícím prvkem athénské soudnictví byla instituce střepeňového soudu, kdy mohli občané vyloučit člověka, který se jim zdál nebezpečný.

5.5 Komparace politického postavení a politické participace

V Athénách mohli občané politicky participovat ve dvou politických institucích – ekklesia a búle. Jak jsme již zmínili, politická práva měl každý svobodný občan. Tento prvek byl demokratickým, ale jen do určité míry, jelikož existovalo mnoho „skrytých omezení“. Velmi demokratickým prvkem byl způsob volby osob do politických funkcí. Většina voleb probíhala formou losování. Velmi progresivní bylo zavedení odměn lidem v politických funkcích za doby Perikla. Demokracii v Athénách podporovalo i to, že většina úřadů se obsazovala na velmi krátkou dobu.

Ve Spartě se mohli občané angažovat hlavně na shromážděních apelly, jelikož do politické instituce zvané gerúsia byli voleni lidé z řad aristokratů. Jediným úřadem, který byl i plnoprávným občanům zapovězený, byl úřad krále. Ten byl obsazován dědičně. I ve Spartě byla většina institucí volená, ale jelikož zde měli větší šanci na zvolení i chudší lidé, vyskytoval se i v této době problém s korupcí. Pokud mluvíme o rovnosti, která je jednou složkou demokracie, splňovala toto kritérium Sparta lépe než Athény. Sparta si zakládala na jednotě, soudržnosti a všichni muži i dívky byli součástí vzdělávacího programu, takže startovní podmínky pro život měli srovnatelné. To o Athénách prohlásit nelze.

6 Závěr

Začátkem 5. stol. př. n. l. začínalo pro městské státy klasické období a právě toto období bylo dlouho považováno za vrchol evropské civilizace starověku. V této době se událo několik důležitých historických momentů.

V klasickém období bojovali Řekové proti Peršanům, kteří si chtěli Řecko podrobit. Roku 479 př. n. l. Řekové definitivně potlačili snahy Peršanů v bitvě u Platají (Thukydides 1977: 30 – 31). Za vlády Perikla je možné hovořit o zlatém věku řecké společnosti a toto období bylo těsně spojené s klasickým obdobím Athénské demokracie. Perikles byl v letech 443 – 429 př. n. l. vůdčí osobností Athén, ale rozhodující moc mělo lidové shromáždění, rada „pěti set“, která připravovala veškerou agendu. Neméně důležité byly porotní soudy.

V roce 431 př. n. l. vypukla peloponéská válka mezi Athénami a Spartou. Po téměř 30 ti leté válce se stala vítězem Sparta, která tímto vítězstvím nahradila dosavadního hegemonu v podání Athén. Válku rozpoutali Athéňané a Peloponnesané, když zrušili 30 ti letý mír, ale možná největším důvodem byla neustále rostoucí moc Athén, která vyvolala neklid ve Spartě (Thukydides 1977: 33).

Vznik samotných polis je významným objevem, ale důležité je i to, jaký nový význam získalo slovo. Slovo se v antickém světě stalo politickým nástrojem a klíčovým prvkem k získání autority ve státě. V antickém světě se začalo diskutovat a argumentovat. Se slovem se také pojí publikum, které je vlastně soudcem a to zvednutím ruky rozhodovalo o všem (Vernant 2012: 38).

Dalším znakem polis je veřejný společenský život, na tom byla polis založena. Vše se probíralo veřejně před očima všech. Tento demokratizující prvek poznamenával i myšlení, řecká kultura se rozvíjela souběžně s tím, jak se vše otevíralo lidu (Vernant 2012: 39).

V úvodu práce jsme si dali za cíl prozkoumat a srovnat politický systém ve starověkých Athénách a Spartě. Již na začátku bylo nutné k tomuto úkolu přistupovat s vědomím, že tyto dvě polis jsou velmi rozdílné. Bylo nutné se zaměřit na samotný politický vývoj obou

městských států, zjistit míru politických práv občanů a samozřejmě zkoumat jednotlivé složky politického systému. Po prozkoumání těchto témat bylo možné obě polis analyzovat a komparovat. Předmětem srovnání byly politické instituce, soudnictví, společenské uspořádání a jeho vliv na politickou participaci občanů. Bylo nalezeno množství podobností i rozdílů.

Společenské rozdíly byly ve starověku markantní. V Athénách měli sice formálně politická práva všichni svobodní občané, fakticky je měli jen bohatší vrstvy jako pentakosiomedimnoi. Sociálně slabším jedincům v tom bránilo několik faktorů, jako místo bydliště, práce a malé odměny za politické funkce. Naopak ve Spartě existovala rovnost mezi všemi plnoprávními občany, kteří se nazývali homoioi, ti se mohli politicky angažovat bez ohledu na majetek.

Zákonodárná moc byla v Athénách reprezentovaná ekklesií a búlé, ve Spartě měla v této oblasti největší pravomoci apella, ale po dodání návrhů zákonů gerúsíí a efoři. Výkonná moc náležela v Athénách búlé a úředníkům, ve Spartě rozhodovali efoři. Poslední složka moci, moc soudní připadla v Athénách na porotní, neboli lidové soudy heliaia. Ve Spartě žádné takové soudy neexistovaly, zde rozhodovali hlavně efoři.

Z mnoha důvodů nemůžeme srovnávat starověkou demokracii s tou moderní. Prvním důvodem je, že starověká demokracie se omezovala pouze na městské státy, existovala tedy v daleko menším měřítku, než po vzniku národních států. Dnes demokracie funguje v mezinárodním měřítku.

Starověká demokracie také vylučovala mnoho sociálních skupin z politického systému. V dnešní demokracii se může angažovat daleko větší část společnosti. Dnes známe několik typů demokracie, zatímco v Athénách fungovala pouze obdoba dnešní přímé demokracie. Ve Spartě můžeme nalézt prvky dnešní zastupitelské demokracie.

Po zhodnocení dvou starověkých městských států, můžeme říci, že určité prvky demokracie zde můžeme najít, ale rozhodně nejde starověkou demokracii srovnávat s demokracií moderní. Po porovnání politických práv občanů jsme zjistili, že v tomto ohledu byla Sparta demokratičtější. Ve Spartě mohli participovat všichni plnoprávní občané.

7 Seznam literatury:

Aristoteles (2004). *Athénská ústava* (Praha: Arista).

Aristoteles (2009). *Politika* (Praha).

Blecha, Ivan (1998). *Filozofie* (Olomouc: Nakladatelství Olomouc).

Bleicken, Jochen (2002). *Athénská demokracie* (Praha: Oikoymenh).

Burian, Jan – Oliva, Pavel (1984). *Civilizace starověkého středomoří* (Praha: Svoboda).

Buttinová, Anne – Marie (2000). *Řecko – 776 až 338 př. n. l.* (Praha: Lidové noviny).

Cartledge, Paul (2012). *Sparta Heroická studie* (Praha: Academia).

Coulanges, Fustel de (1998). *Antická obec* (Praha: Pastelka).

Dahl, Robert (1995). *Demokracie a její kritici* (Praha: Victoria Publishing).

Dahl, Robert (2001). *O demokracii* (Praha: Portál).

Démosthénés (2002). *Řeči na sněmu* (Praha: Arista).

Encyklopaediabritannica (2013). *Robert Michels*

(<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/380041/Robert-Michels>, 12. 4. 2015).

Flacelière, Robert (1959). *Život v době Periklově* (Praha: Odeon).

Grant, Michael (2010). *Klasické Řecko* (Praha: BB art).

Herodotos (1985). *Dějiny* (Bratislava: Tatran).

Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír (2003). *Demokracie* (Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity).

Chryssikos, George J. (1954). Ancient Sparta: Thehomeofconstitutionalgovernment. *American BarAssociation*. Vol. 40, No. 6, s. 494 – 495.

Kolář, Antonín (1936). *Demokracie antická a moderní* (Praha: Prometheus).

Oliva, Pavel (1971). *Sparta a její sociální problémy* (Praha: Academia).

Oliva, Pavel (2003). *Zrození evropské civilizace* (Praha: Arista).

Oliva, Pavel (2000). *Kolébka demokracie: dějiny a kultura klasického Řecka 5-4 stol. př. n. l.* (Praha: Arista).

Osborne, Robin (2010). *Dějiny klasického Řecka* (Praha: Gradapublishing).

Pausanias (1973). *Cesta po Řecku I.* (Praha: Svoboda).

Platón (2005). *Ústava* (Praha: Oikoymenh).

Plútarchos (2006). *Životopisy slavných Řeků a Římanů I.* (Praha: Arista a Baset).

Plútarchos (2007). *Životopisy slavných Řeků a Římanů II.* (Praha: Arista a Baset).

Race, Susan – Lape (2010). *Citizen identity in theclassicalatheniandemocracy* (Cambridge university press).

Rebecque, Benjamin de Constant (2012). *O dobytvačnosti a uzurpaci* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Roberts, J. W. (2005). *City of Socrates. An introduction to Classical Athens* (New York: Taylor a Francis e- Library).

Rousseau, Jean – Jacques (2002). *O společenské smlouvě* (Dobrá Voda: Aleš Čeněk).

Skovajsa, Marek (2002). Teorie demokracie. In: Cabada, Ladislav – Kubát, Michal a kol., *Úvod do studia politické vědy* (Plzeň: Aleš Čeněk), s. 304 – 330.

Šwiderková, Anna (1983). *Tvář helénistického světa* (Praha: Panorama).

Thorley, John (2004). *Athenian democracy* (New York: Taylor a Francis e-Library).

Thúkydides (1977). *Dějiny Peloponéské války* (Praha: Odeon).

Valeš, Lukáš (2007). *Dějiny politických teorií* (Plzeň: Aleš Čeněk).

Vernant, Jean – Pierre (2012). *Počátky řeckého myšlení* (Praha: Oikoymenh).

Zamarovský, Vojtěch (2000). *Řecký zázrak* (Praha: Erika Knižní klub).

8 Resumé

Klíčová slova: Athény, Sparta, politický systém, klasické období, ústava, filozofie, demokracie.

Tématem práce bylo popsat a komparovat politický systém v Athénách a ve Spartě v klasickém období. Kritéria pro komparaci byla stanovena: společenské třídy obyvatel, politická participace a politická rovnost. Velká část práce byla věnovaná rozboru politických institucí.

Mezi Athénami a Spartou můžeme nalézt mnoho rozdílných znaků. V otázce rovnosti občanů shledáváme více demokratickou polis Sparta. V Athénách měli formálně všichni občané stejná práva, ale privilegovanou a zvýhodněnou skupinou byly bohatší vrstvy tvořené jezdci a pentakosiomedimnoi.

8.1 Resumé (english)

Keywords: Athens, Sparta, political system, classical period, constitution, philosophy, democracy.

The theme of this thesis was to describe and compare the political system in Athens and Sparta in the classical period. Criteria for comparison were: social class population, political participation and political equality. The main part of the thesis was dedicated to the analysis of political institutions.

Between Athens and Sparta, we can find many different characters. On the issue of equality of citizens is more democratic polis of Sparta. In Athens all citizens were officially equal rights, but privileged and discounted group were richer classes of population consisting of hippias and pentakosiomedimnoi.